

7-diverse-interviews-van-sieth-delhaas

Burger heeft wel degelijk invloed (2014)	2
Feminisme als levenshouding (2006)	4
Werkplaats in de weegschaal (2002)	7
Te weinig vrouwen spreken mee..., nog steeds! (2002)	11
Vrouwen van dagen: in wijsheid oud worden (2000)	13
Als wij niet waakzaam zijn... (2000)	15
Motivatie (2000)	18
Dorothee Sölle en de bingo-middag (1998)	20
Vrouwen moeten meer eigen mening vormen (1997)	23
Nieuw inzicht nodig op wat een goed leven is voor alle mensen (1997)	25
Gewoon voor heel veel dingen enthousiast (1997)	27
Het machtsvertoon spreekt me aan (1995)	30
Afscheid als groeiproces (1995)	32
Wereldgebedsdag (1994)	36
Boek van de maand (1993)	40
Een pelgrimage naar buiten en naar binnen... (1993)	44
Op de bres voor Amerikaanse Indianen (1992)	48
De samenhang der dingen (1992)	50
Cursus Vrouwengeschiedenis geeft vrouwen stuk herkenning (1991)	53
Leren van het verleden is werken aan de toekomst (1991)	55
Een eeuw sinds Aletta (1991)	57
Bezoek Rusland (1991)	60
Het andere kerstpakket: solidariteit (1985)	62
Waarom doe je iets met theologie? (1983)	66

Burger heeft wel degelijk invloed (2014)

Deventer Post, woensdag 31 december 2014

Leo Polhuys interviewt Sieth Delhaas

© foto: [Auke Pluim](#)

Onlangs nam Sieth Delhaas na zeven jaar afscheid van het Wijkteam Binnenstad. Ze kijkt kritisch maar opmerkelijk positief terug op haar ervaringen. “Als burger heb je wel degelijk invloed op de dingen die er om je heen gebeuren. Je kunt niet alles afschuiven op de gemeente of op anderen. Je hebt meer macht dan veel mensen denken.”

Sieth Delhaas (1936) woonde in Vught voordat ze in 2006 naar Deventer kwam. De oud-freelance journaliste van onder meer dagblad ‘Trouw’ heeft zich in haar werkzame leven sterk gemaakt voor feministische theologie, vrouwenrechten en verbetering van de woon- en leefsituatie van haar seksegenoten wereldwijd. Ze schreef diverse boeken waaronder ‘Weerbarstig erfgoed. Globalisering in zakformaat’ over weduwenvererving in Kenia.

Vlak nadat Sieth haar woning in de Hanzestad betrok, bezocht ze een bijeenkomst van de wijkaanpak in het *Gildehotel*. “Daar werd een taakgroep opgericht die zich bezighield met de herinrichting van het pleintje op de kop van de Nieuwstraat. Resultaat van alle inspanningen was onder meer de plaatsing van bloembakken. Bewoners en winkeliers waren actief betrokken. Ik had dat in mijn vorige woonplaatsen niet meegemaakt. Ik heb me direct thuis gevoeld, ook toen ik later medeed aan de inspraakavonden over hoe Deventer er in 2030 uit zou moeten zien. Niemand vroeg zich af waar ik me mee bemoeide, ook al was ik een relatieve nieuwkomer.”

Burgers kunnen zelf met plannen komen

Eind 2007 vroeg wijkmanager Lia van Arum of Sieth mee wilde draaien in het wijkteam. “Ik moest goed nadenken omdat ik voor mijn boek naar Kenia ging. Uiteindelijk heb ik ja gezegd. Het meest positieve van de Wijkaanpak (Nu Wij Deventer, red.) is dat burgers zelf met plannen kunnen komen. Als ze deze goed onderbouwen en voor draagvlak zorgen, wordt hun plan positief beoordeeld, ook financieel. Erg goed dat Deventer zo met haar burgers omgaat. Op een gegeven moment kwam een groep jongeren uit de Raambuurt met een plan voor een film die de kloof tussen jong en oud zou moeten verkleinen. Omdat er draagvlak was en de film een maatschappelijk doel diende, hebben we “ja” gezegd. Een ander voorbeeld is de opknappbeurt van de poort in de Prinsenplaats die een stuk mooier en veiliger is geworden.”

De sfeer in het wijkteam was opperbest. “De relatie met de opbouwwerkers was super. Daarom is het erg jammer dat, in het kader van de gemeentelijke bezuinigingen, opbouwwerkers niet meer standaard bij de wijkteamvergaderingen zitten, maar alleen op afroep.”

Positieve rol

“Ik vind dat de wijkteams in Deventer een zeer positieve rol vervullen en ik zou dan ook graag zien dat ze meer zichtbaar worden. Ze kunnen als schakel tussen burger en gemeentebestuur veel betekenen, ook bij individuele hulpvragen”, aldus Sieth Delhaas, die onlangs afscheid nam van het *Wijkteam Binnenstad*. Meer informatie over de wijkteams is te vinden op de website van de gemeente: wij.deventer.nl.

Feminisme als levenshouding (2006)

Katja van der Linden

Punt 12, Academie voor Sociale Studie, Breda, 9 maart 2006

foto: Marieke van Riel

Sieth Delhaas, geboren op 1 mei 1936, volgde een opleiding journalistiek (1970) en theologie (1982). In 2004 studeerde ze af in Algemene Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit Nederland.

Naast haar werk als freelance journaliste geeft ze cursussen en lezingen over emancipatie, feministische theologie en kerk- en cultuurgeschiedenis. Over deze onderwerpen publiceerde ze 15 boeken, waaronder 'Voortgestuwd in de tijd. De intenties van Catharina Halkes', 2005 isbn 905263n326 6 en 'Vrouwen van dagen. Verhalen en uitspraken over welzijn, relaties, materiële zaken, inspiratie en spiritualiteit', 1999 isbn 905263 3033

Van haar mogen meisjes zich opmaken en ze mogen ook een vriendje hebben. Sieth Delhaas mag dan feministe zijn, om dit soort triviale zaken draait het bij haar niet. Toch waren deze twee voorbeelden in de jaren '70 bijna not-done voor de moderne vrouw. De tweede feministische golf beleefde toen haar hoogtepunt, een beetje feministe droeg een paars tuinpak en ze moest het liefst ook nog lesbisch zijn.

'Het heeft mij altijd als terreur in de oren geklonken. Voor mij gaat het in het feminisme om de structuren die wezenlijk fout zijn', verklaart Delhaas. 'Ik heb altijd gekeken vanuit het perspectief van de vrouw die in een patriarchale samenleving leeft. Met die blik blijf ik kritisch kijken naar wat er in de maatschappij, maar ook wereldwijd gebeurt met vrouwen en andere "tweederangs" mensen. Voor mij betekent mijn feministische levenshouding dat ik een mening hierover formuleer en daarmee iets doe.'

Zelf heeft ze zich in haar jeugd nooit onderdrukt gevoeld.

'Ik groeide op in een protestants gezin met een vader die regelmatig de afwas deed, kookte en soms met zijn kinderen kleren ging kopen. Als jong meisje heb ik nooit meegemaakt dat ik achtergesteld werd.'

Haar ogen gingen open toen ze als volwassen, getrouwde vrouw met vier kinderen in 1969 aan een studie journalistiek begon en in 1978 theologie ging studeren.

Het was in een tijd waarin het linkse deel van de kerk erg betrokken was bij de vredes-, milieu- en antiracisembeweging. De emancipatie rukte op, ook binnen de kerk. Halverwege de jaren '70 ontstond de feministische theologie, een stroming die weinig op heeft met de traditionele geloofsopvattingen. Volgens deze theologen vindt men in de bijbel de weerslag van menselijke ervaringen, opvattingen en ideeën, die niet zozeer aan man of vrouw

gekoppeld zijn, maar juist tijd- en cultuurgebonden zijn. Ze zijn ook aan veranderingen onderhevig.

Deze denkwijze zag Delhaas niet terug in haar eigen kerk.

‘Ik woonde toen in een klein dorp in de Achterhoek. Daar gingen de boeren wel mee in het aanschaffen van de meest moderne koeienstallen, maar in het denken over het geloof bleven ze hangen in het jaar nul. Dat was voor mij onbegrijpelijk’, vertelt ze verontwaardigd. ‘Voor mij is iedere religie genoodzaakt te denken in de context van nu nog lang niet altijd of helemaal niet terug te vinden.’

Delhaas denkt verder dan alleen de vrouw die binnen het huwelijk door haar man onderdrukt wordt.

‘Het gaat om foute structurele denkwijzen, zoals mannen hebben ratio en vrouwen zijn van de emoties. Die stelling klopt niet, is nog nooit wetenschappelijk bewezen. Desondanks wordt ze vaak nog aangevoerd als ware het de waarheid.’

Ook haar eigen onderdrukking moest ze onder ogen zien.

‘Dat zat hem vooral in alledaagse dingen, zoals waarom ik tijdens vergaderingen niet aan het woord kwam.’

Maar het ging verder. Delhaas durfde bijvoorbeeld niet aan haar ouders te vertellen dat ze journalistiek was gaan studeren.

‘Als moeder van vier kinderen deed je dat niet. Je moest of bij hen zijn en vooral bij je moeder op bezoek.’

Ook dat ze werkte als freelancer voor kranten als ‘Trouw’ en ‘De Dordtenaar’ schreeuwde ze niet van de daken.

‘Gezellig de stad ingaan was in onze kringen geaccepteerd voor vrouwen, maar werken niet. Ik weigerde daar aan mee te doen, want ik vond zowel werken als studeren altijd heerlijk.’

Volgens de feministische theologe is de emancipatoire strijd nog lang niet voltooid.

‘Vrouwen worden nog steeds onderbetaald, de kinderopvang is beneden peil, zeker voor de alleenstaande ouder.’

Volgens Delhaas is het zaak dat de huidige generatie vrouwen zich een feministisch perspectief op hun leefwereld verwerft en daar mee aan de slag gaat.

‘Wanneer ze dat niet doen, vervallen zij snel in modellen die hun moeders en grootmoeders hen hebben voorgeleefd. De maatschappij vindt dat nog steeds een prima rolmodel voor de vrouw, kijk maar naar de huidige mening van het CDA over het gezin.’

Daarom pleit Delhaas ervoor dat vrouwen zoveel mogelijk buitenshuis gaan werken.

‘Dertig jaar geleden lag hun aandeel in de samenleving vooral in het verzorgen van echtgenoot en kinderen. Dat heeft een enorme scheefgroei veroorzaakt. Ook in de ontwikkeling van de man.’

De feministisch theologe vindt het dan ook merkwaardig dat de discussie tegenwoordig nog steeds gaat over het al of niet werken van vrouwen en dat deze over mannen niet wordt gevoerd.

‘De discussie over de rol van de man is al jaren vrijblijvend. Ik denk dat wetgeving op het gebied van verplichtingen ten aanzien van arbeid en het thuisfront, zoals zorg- en opvoedingstaken, waarschijnlijk de enige oplossing is om daarin een structurele verandering te brengen.’

In het kader van de Internationale Vrouwendag op 8 maart geeft drs. Sieth Delhaas donderdag 9 maart een lezing aan de Hogeschoollaan in Breda. Onder de titel ‘Zorg voor jezelf en de ander’ behandelt ze onderwerpen als feminisme, zingeving en hulpverlening. De lezing is georganiseerd door de Academie voor Sociale Studies. (zie voor de lezing: [Zorg-voor-jezelf-en-de-ander](#))

Werkplaats in de weegschaal (2002)

Marleen van Helden kernredactie

Doorkijk, Verenigingsblad Katholiek Vrouwengilde, juni 2002

Naast de voordeur van Sieth Delhaas hangt een bordje met bovenstaande tekst, om zichtbaar te maken dat vrouwen eens moeten ophouden hun deskundigheid alsmaar pro Deo te blijven doen.

Zo heet haar bedrijf, naar analogie van de middeleeuwse heksenwaag.

Het leven is een voortdurende afweging tussen verhoudingen, waarin talloze keuzes moeten worden gemaakt. Van kind af aan heeft ze gevoeld dat er dingen niet kloppen.

Door studie en veel gesprekken met vrouwen bouwt ze een schat aan ervaring op, waardoor ze zelf volwassen wordt en anderen kan helpen in dat proces.

Sieth: “Ik ben tamelijk vroeg getrouwd, dat wel, maar heb me desondanks altijd gericht op de buitenwereld met vrijwilligersbaantjes en betaald journalistiek werk. Gereformeerd opgevoed, gericht op vrouw, kerk en samenleving in de landelijk georiënteerde oecumenische vrouwenbeweging rond 1975.

Met het verschijnen van de belastingwetgeving Oort, die aftrek van bepaalde onkosten voor vrijwilligerswerk ook nog eens schrapt, verdiep ik me in de positie van vrouwen vanuit feministische hoek, en schrijf er regelmatig over. Aansluiting zoeken bij vrouwenorganisaties trekt me niet; die hebben het in die tijd alleen maar over kinderen. De traditionele vrouwenbeweging krijgt pas later oog voor haar positie in de feministische stroming. Van theologische zijde komt er bij de Wereldraad van Kerken aandacht voor de vrouw, en later voor seksueel misbruik. De traditionele kerk negeert geboortetechnieken en keurt daarmee een nieuwe vorm van onderdrukking in feite goed. Vrouwen leren zelf keuzes te maken in wat er met hun lichaam gebeurt. Relatieproblemen komen aan het licht en het aantal echtscheidingen neemt toe.”

Welke vrouwen bereik je en breng je in verwarring?

“Met een aantal gelijkgezinden, denk aan Wies Stael-Merkx, werk ik in het vrouwenpastoraat, geef trainingen ook over ethiek en verdiep me in vrouwengeschiedenis. Ontmoet boeiende mensen van laag- tot hoogopgeleid, praktiserend in hun kerk, meestal zonder baan buitenshuis, maar met dezelfde basisproblematiek. Later zullen ze inderdaad in groten getale afhaken van de kerk, ik ook, maar we houden ons wel intens bezig met geloofsvragen. Ik schrijf daarover in mijn boek *Vrouwen van dagen*.

Terzijde: Ik wil benadrukken dat ook ik slecht word betaald voor mijn werk. De vrouwenbeweging moet leven van subsidies. Vrouwelijke religieuzen hebben ons in die tijd wel geweldig financieel ondersteund. Door de inkomsten van mijn man en dat geldt voor de meeste vrouwen, kan ik me dit werk permitteren.

We houden een enquête en ik schrijf mijn eerste boekje: *Blikopener*. Letterlijk een eyeopener. Gelijkggerichte bewegingen zoeken elkaar op en maken samen een vuist. Door veel te lezen doorgrond ik beter de praktische realiteit. Nog steeds. Ik blijf publiceren, tot nu toe vijftien boeken in totaal. De kerk volgt het emancipatieproces met argusogen, en in het bijzonder de katholieke kerk keert zich meer en meer af.

Gek genoeg voel ik mezelf lange tijd helemaal niet onderdrukt, maar besepte pas later wat een ongelooflijk naïef mens ik was.”

Sieth Delhaas is Rotterdamse, derde uit een gezin met acht kinderen. Vader zit op kantoor van een scheepswerf en wordt in de crisisjaren ontslagen. Angst om te overleven drijft de familie naar een goedkoper huis in een heel eenvoudige wijk. Van doorleren na de mulo is geen sprake. Het gangbare beeld is trouwen en kinderen krijgen, dan komt alles goed! Haar huwelijk voldoet daaraan, achteraf bezien. Vaak zal ze met haar man vanwege zijn werk meeverhuizen. Duikt continu leergierig in de boeken en probeert her en der betaald en onbetaald werk te vinden.

Zowel bij hervormden als gereformeerden overheerst zelfs tot op vandaag nog een conservatieve manier van spreken, de kerk is een leerhuis met eenzijdige communicatie. Ze waant zich dan weer net als vroeger naast haar ouders in de kerkbank. Aanvankelijk boos; enerzijds opgezaald met een waanzinnig verantwoordelijkheidsgevoel, anderzijds toch, als vrouw met kinderen, de pas afgesneden om tot volledige zelfontplooiing te komen. Haar verzet groeit.

Ze woont en werkt parttime in Venlo. Haar man heeft een baan in Duitsland, dus zien ze elkaar te weinig. Later in Zwijndrecht, als freelance journalist bij de krant, krijgt ze meer kijk op het reilen en zeilen in de politiek. Met vier kinderen heeft ze zich gek georganiseerd. Studeert nog theologie op hbo-niveau. De afstudeerscriptie gaat over een interessante vrouw: Tine Halkes. Waardering: tien-min!

Haar huwelijksrelatie bekoelt door tal van factoren.

Sieth: “Hij is vreselijk vóór emancipatie, maar steekt in het huishouden daadwerkelijk geen vinger uit. Dat zie ik te laat in. Door mijn christelijke opvoeding heb ik mezelf steeds op het tweede plan geschoven. Als we thuis ruzie maakten riep mijn moeder steevast: ‘Wees de minste!’ In de feministische theologie leerde ik mijn naaste lief te hebben zoals mezelf. De theorie sluit weer aan bij de praktijk. Bertold Brecht beweerde al: ‘Wie eenmaal zich van iets bewust is geworden, kan nooit meer daarachter terug.’ Met die wetenschap kan ik verder.”

Scheiden in die tijd in een gat in de Achterhoek is vloeken in de kerk?

“Klopt. We wonen in een groot oud huis, waar ik heel veel aan heb opgeknapt, omdat hij nog geen spijker recht kon slaan. De oudste is inmiddels achttien en de jongste zes. Ik ga alleen met de kinderen naar een nieuw huis.

Zo eenzaam als ik me eerst gevoeld heb, des te meer bevrijd kan ik genieten. Tegelijkertijd heb ik enorm moeten knokken. Contact met de vrouwen van het vormingsinstituut *Kerk en Wereld*, landelijk in het cursuswerk, stimuleren me door te gaan. We leven van de bijstand en ik schrijf artikelen voor *Opzij* en *Hervormd Nederland*. Alimentatie heb ik resoluut geweigerd.

Dan ontmoet ik Dik, predikant en weduwnaar. Twintig jaar ouder. Een afstandelijk en chagrijnig heerschap.

Maar ik leer zijn ware aard kennen. Hij verliest bijna zijn baan door met mij – een gescheiden vrouw met kinderen – te trouwen. Zijn preken zijn oprecht en hij is zijn tijd ver vooruit, ook al staat hij op de drempel van zijn emeritaat. Zette nota bene begin jaren zeventig al het homopastoraat mee op in de Achterhoek. Ik heb mijn maatje gevonden. Het mankeert er overigens nog maar aan dat de goegemeente niet van de kansel te horen krijgt dat wij maar moeten zondigen ‘buiten de palen Kanaäns’!

We verhuizen naar Den Bosch, waar ik cursussen geef, en schrijf naast *OPZIJ*, voor *de Bazuin, Hervormd Nederland* en *Trouw*. Dik doet onderzoek naar de symbiose tussen kerken en kapitaal. Zes jaar zijn we heel gelukkig. Met hem kom ik in het centrum van mijn leven. Mijn boek *Feministische theologie een dwaalweg* verschijnt.

Dik wordt ernstig ziek en ik verzorg hem thuis. Hij wil dat ik zelf de uitvaart doe, rijk aan rituelen en symbolen uit de eigen belevingswereld, samen met onze kinderen en vrienden. Die vrienden heb ik eens per maand met een rondzendbrief op de hoogte gehouden van zijn ziekteproces. Ook daaruit is weer een hechte kring ontstaan.”

Je verliest daarna ook nog een kind

“Mijn jongste, Damiëtte, heeft concentratieproblemen door een defect in de linkerhersenhelft, veroorzaakt bij de geboorte. We dokteren wat af, totdat wordt ontdekt dat ze een kwaadaardig gezwel heeft in het heiligbeen. Een operatie mag niet meer baten. Ze raakt verlamd in de benen en pijnbestrijding helpt op termijn niet meer. Ik heb weer een kind thuis en ga zorg en arbeid combineren. Dat betekent veel regelen, mensen inschakelen.

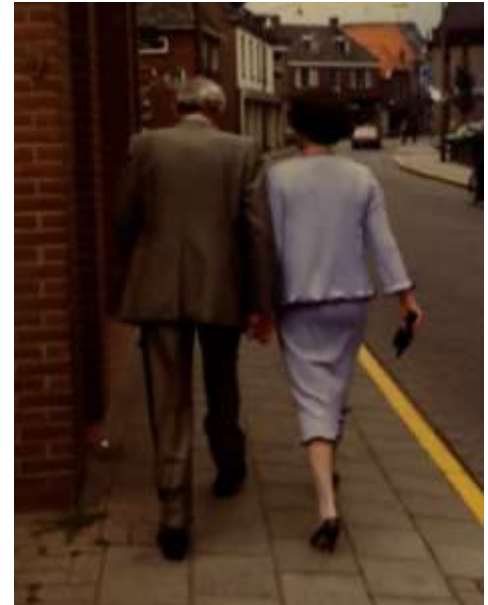
Intussen studeer ik cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit, maar Damiëtte beheerst voorlopig mijn bestaan. Het moment van haar dood bepaalt ze zelf en ik mag daar bij zijn. Ze heeft mij zoveel geweldigs gegeven. Op de schouders van ons gezin hebben we haar te midden van veelal jonge mensen naar het graf gedragen.

Ik ben lid geworden van de Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie en ga zeker voor ik in de versukkeling zou raken iets op papier zetten. Hoe moeilijk dat ook is.”

Hoe leef je nu?

“Studeren en werken is mijn overlevingsstrategie. Na een tijd kan ik de draad weer oppakken van het boek *Vrouwen van dagen* waarmee ik bezig ben. Daarom kies ik als afstudeeronderwerp: ‘Gender in ouderenbeleid’. Daarin gaat het over vrouwen meestal zonder betaalde baan, in de periode van Joke Smit – 1967 – tot de opheffing van de Emancipatieraad in 1997. Die vrouwen hebben door de feministische beweging breuken aangebracht in hun leven, maar vallen naarmate de jaren verstrijken weer terug in oude patronen. Ze hebben hun strijdbaarheid verloren. Ze leven nu vaak in armoede en ontberen zorg.

In mijn boek leg ik de nadruk op ‘van verwarring naar wijsheid.’ Eens te meer heb ik

ondervonden dat zorg in een mensenleven een heel belangrijk aspect is. Zorg voor kinderen, voor ouderen, voor naasten, noem maar op. We moeten hierover vooral met jongeren in gesprek blijven. Ik vind dat voor het opvoeden van kinderen betaald moet worden door de overheid. De maatschappij is met kinderen gediend. In mijn ogen is de traditionele vrouwenbeweging te weinig bezig geweest met politieke bewustwording. Ze heeft slecht op haar zaakjes gelet. Is letterlijk met de kerk aan het leuren gebleven.

Ik durf te beweren dat de regering in de jaren negentig thema's van die vrouwenbeweging heeft gebruikt om het sociaal stelsel versneld af te breken.

Te weinig vrouwen spreken mee..., nog steeds! (2002)

Sieth Delhaas

Passage, christelijk-maatschappelijke vrouwenbeweging, jrg.4 nr. 9, november 2002

Motivatie

'Het boek *Vrouwen van dagen* ontstond uit gesprekken die een tiental vrouwen tussen 1993 en 1997 met elkaar voerden. Zij waren in de jaren zeventig, vanuit hun maatschappelijke en gelovige achtergrond betrokken bij de kritiek op samenleving en kerk waarin vrouwen een ongelijkwaardige positie hebben. Tijdens deze gesprekken vroegen zij zich af of vrouwen die deze instelling hebben, bij het ouder worden gedwongen zijn deze kritische houding te laten varen? En zo ja: waarom?

Foto: J.C. v.d. Berg-v.d. Hout

Delhaas: 'Ik vond het belangrijk om aan deze gesprekken mee te doen en later het boek te schrijven. Enerzijds om te ontdekken hoe de vrouwen, die ik al twintig jaar kende, over thema's die met ouder worden te maken hebben, dachten. Anderzijds om onze gedachten en meningen verder te brengen en andere vrouwen via dit boek bij onze gesprekken te betrekken. Het is belangrijk dat oudere vrouwen over thema's die ons aangaan spreken. Misschien kan dit helpen om de beeldvorming in onze cultuur te beïnvloeden. In het algemeen wordt er in onze cultuur niet alleen negatief naar oudere vrouwen gekeken; zij worden vaak ook negatief in beeld gebracht.'

Vrouw

Ik noem mijzelf bewust feministe. Ook al wordt dit tegenwoordig nog minder gewaardeerd dan dertig jaar geleden. Het betekent dat ik blijf kijken naar de wereld om mij heen vanuit de wetenschap dat de positie van de vrouw in de samenleving, en daarin zijn de kerken begrepen, nog steeds ongelijkwaardig is. Te weinig vrouwen spreken mee en kunnen meespreken over de gang van zaken op allerlei terrein. Over de oorzaken is van alles te zeggen. Zowel mannen als vrouwen zouden zich veel meer en serieus met deze oorzaken moeten bezighouden. Een duidelijk voorbeeld van de ernstige situatie is de vertegenwoordiging van vrouwen in de huidige regering.

Tijd

Dit is voor mij een heikel punt. Ik ben me er al enkele jaren van bewust dat ik niet ontspannen met een groot deel van mijn tijd kan omgaan. Ik wijt dit aan mijn achtergrond te

zijn opgevoed met en te hebben geleefd vanuit een te groot verantwoordelijkheidsbesef. Ik probeer dit af te leren. Tien jaar geleden leerde ik van een Indiaanse sundancer de, naar mijn idee, menselijke grens van mijn verantwoordelijkheid. Ik deed in het 'Columbusjaar' (1992) met een twintigtal Europeanen mee aan een maandenlange pelgrimage door de Verenigde Staten van Amerika tegen de atoomproeven op de Nevada testsite. Onderweg spraken wij met Indianen die al tientallen jaren ernstig te lijden hadden onder de gevolgen van hun werk in de uraniummijnen en de atoomproeven. Ik merkte dat de last van hun verhalen, waarvoor ik me als Europese mee verantwoordelijk voelde, bijna niet meer te tillen was. Tijdens een ontvangst door deze sundancer zei hij iets 'verlossends'. Hij zei dat onze verantwoordelijkheid als pelgrims niet verder ging dan ons lopen langs de wegen in de Verenigde Staten. De Amerikaanse burgers die ons zagen of over ons hoorder en wisten waarom wij daar liepen, hadden hun eigen verantwoordelijkheid om met dat 'weten' iets te doen.

Toekomst

Ik vind het een uitdaging om plannen te maken voor de toekomst. Enerzijds houd ik rekening met ouder worden en mogelijke beperkingen daardoor. Ik tref voorzieningen die redelijk zijn. Daarbij ga ik uit van mijn huidige positie met het oog op gezondheid, relaties, financiële reikwijdte en maatschappelijke betrokkenheid. Ik wil mijn capaciteiten op allerlei terrein zo lang mogelijk blijven gebruiken. De mogelijkheden daartoe heb ik voor een groot deel in eigen hand. Van onmogelijkheden ben ik me bewust, maar ik wil mij daar niet door laten leiden. Dat deed ik in eerdere levensfasen evenmin. Zou je dat bij het ouder worden dan meer moeten doen?

Het boek [Vrouwen van dagen](#) (€ 14,-) is te bestellen bij uitgeverij Narratio via www.narratio.nl of bel tel. (0183) 628 188.

Vrouwen van dagen: in wijsheid oud worden (2000)

Joke Korving

Haagsche Courant, 18 maart 2000

foto: Harry Verkuylen

De start van de Tour de France in Den Bosch. Sieth Delhaas was er, op verzoek van haar jongste dochter, drie jaar geleden bij. Toen ze dat kort erna aan haar kleinzoon van 9 vertelde, was het jongetje verbijsterd. Een oma bij zo'n wielerspektakel! Dat had hij nog nooit gehoord!

“Ik had het beeld van die brave oma aan het wankelen gebracht”, lacht ze. “Met dit soort dingen breek je een beeld af. Het is een simpel voorbeeld, maar je hoeft ook niet meteen een revolutie te ontketenen”.

Kritisch oud worden. Sieth Delhaas levert dagelijks het bewijs. De publiciste en theologe uit het Brabantse Vught wil vooral ook anderen aansporen.

Haar boek ‘Vrouwen van dagen’ kan de leidraad zijn. Dat gebeurt bijvoorbeeld volgende week zaterdag op de Tiltenberg in Vogelenzang. Sieth Delhaas leidt dan haar boek in en gaat in gesprek met de deelnemers. Daarna kunnen de vrouwen in groepjes verder praten over thema’s.

In het boek zijn gesprekken verwerkt van negen vrouwen tussen de 60 en 77 jaar. Zij zijn jarenlang betrokken geweest bij de vrouwenbeweging en hebben actief meegedaan aan de feministische cultuurkritiek op kerk en samenleving.

Vragen

De negen noemen zich de werkgroep ‘Overleven door vriendinnen’. Een scala aan vragen hebben zij doorgenomen: van de materiële situatie, tegenslagen en teleurstellingen in het verleden, tot de dialoog met jongeren, oma-zijn en inspiratie en geloven. In ‘Vrouwen van dagen’, dat binnen vijf maanden aan een tweede druk toe was, zijn ook verhalen en visies opgenomen van actieve oudere vrouwen – sommigen zijn tegen de negentig – naar wie de werkgroep een vragenlijst zond.

In het laatste hoofdstuk reikt Sieth Delhaas de lezers handvatten aan voor kritisch oud worden. Ook hoe tot wijsheid te komen in de ouderdom.

Niet voor niets koos zij als titel ‘Vrouwen van dagen’. Die verwijst naar de term ‘ouden van dagen’, maar ook naar de boeken Daniël en Openbaringen in de bijbel. ‘Naar de Oude van Dagen, die op de troon zit’, schrijft ze. ‘Een gezaghebbend persoon. Daarmee komt de wijsheid in beeld, die spreekwoordelijk bij ouder worden zou behoren’.

Heftig

Haar boek is geen werk dat je verslindt. Daarvoor zijn de ervaringen en toekomstverwachtingen van de vrouwen soms te heftig; je moet het zo nu en dan wegleggen. “Het is geen leesboek, ook geen studieboek”, reageert ze. “Je zou het kunnen gebruiken als de boekjes van vroeger met wijze gezegden. Daar moest je over nadenken. In ‘Vrouwen van dagen’ staan uitspraken waar heel veel anderen zich in zullen herkennen”. Alle thema’s in het boek liggen haar na aan het hart. Toch zal ze het belang van een paar extra benadrukken. Het verleden meer onder ogen durven zien, is zo’n onderwerp.

“De meeste mensen zijn geneigd de vervelende dingen die ze hebben meegemaakt een beetje weg te schuiven. Ik denk dat je tegenslagen en teleurstellingen uit het verleden moet verwerken. Ze kunnen je anders bij het ouder worden negatief beïnvloeden. Verwerken draagt bij aan je geestelijke gezondheid; het betekent vaak dat het dan lichamelijk ook beter met je gaat”.

Ze weet dat verwerking tijd vraagt.

Haar jongste dochter stierf een jaar geleden aan kanker. Haar ziekte bracht haar terug naar het ouderlijk huis, waar Sieth Delhaas haar verzorgde. Het verdriet kondigde zich na haar overlijden in alle hevigheid aan.

“Ik ben een ander mens geworden en ben nu moeizaam bezig draadjes aan elkaar te knopen. Maar ondanks deze aanslag op mijn leven is het begeleiden een blijvende waardevolle ervaring”.

Verzet

De vrouwen uit het boek hebben in de jaren zeventig bewust meegedaan aan de ontwikkelingen van de tweede feministische golf. Ze zijn toen in verzet gekomen en hebben radicale beslissingen genomen. Sieth Delhaas: “Er is in het boek veel vastgelegd wat vrouwen hebben beleefd. En de uitspraken zijn zo compact dat er een beeld bij verschijnt. Soms zijn het maar een paar zinnen en toch proef je het leven dat daar achter zit”.

‘Vrouwen van dagen’, uitgeverij Narratio, ISBN 90 5263 202 2, kost f 29,50.

Voor meer informatie over de bijeenkomst op de Tiltenberg: van maandag t/m vrijdag van 10.00 tot 17.00 uur (0252) 517044.

Als wij niet waakzaam zijn... (2000)

Geëmancipeerde vrouwen in gesprek over kritisch ouder worden

Susanne Tennekes

Centraal Weekblad, 23 juni 2000

Ouder worden, hoe doe je dat?

Alleen, of met partner, met of zonder (klein)kinderen, met veel of met weinig geld, met of zonder kerk, gezond of ziek?

In een tijd waarin vergrijzing meer en meer als een maatschappelijk probleem wordt gezien, zoekt een groep feministisch geïnspireerde, kerkelijk actieve vrouwen naar manieren om kritisch oud te worden. Zij willen bewuste keuzes blijven maken, zoals zij dat altijd hebben gedaan. Eén van deze vrouwen, Sieth Delhaas (62), schreef hierover een boek en geeft ook regelmatig lezingen in het land.

foto: Elzebet Veenendaal

De samenleving bereidt zich voor op de vergrijzing. De overheid stippelt beleid uit. Het bedrijfsleven vraagt zich af welke producten goed bij ouderen in de markt liggen. Maar hoe kijken de ouderen zelf tegen hun leven aan? Hoe willen zij hun leven vormgeven in de volgende fase? Vragen die voor vrouwen die betrokken raakten bij de tweede feministische golf vanaf de jaren zeventig, nog eens extra belangrijk zijn om over na te denken. Zij zijn immers, ook nu zij ouder worden, pioniers. Zij zijn de eerste vrouwen die het terrein van de ouderdom betreden met het feministisch bewustzijn in hun bagage. Hoe kun je in de nieuwe levensfase je kritische levenshouding trouw blijven? Waar haal je je inspiratie vandaan?

Negen vrouwen vormden een werkgroep, genaamd 'Overleven door vriendinnen'. Zij kwamen vijf jaar lang regelmatig bij elkaar om over thema's als welzijn, materiële zaken, geloven en politiek te praten. Naar aanleiding van de gesprekken schreef één van hen, Sieth Delhaas, het boek *Vrouwen van dagen* (uitg. Narratio, 1999). Naast de ervaringen uit de werkgroep komen ook de resultaten van een enquête aan de orde die onder 85 vrouwen werd gehouden. Het boek beleefde binnen een half jaar een tweede druk. Al snel werden er verschillende werkdagen over het thema georganiseerd. Kennelijk raakte het boek een snaar bij veel ouder wordende vrouwen.

Gereformeerde kaders

Zoals voor veel vrouwen van haar generatie geldt, zorgde de vrouwenbeweging voor een omslag in het leven van Sieth Delhaas.

“Van het feminisme heb ik geleerd om bewust keuzes te maken. Niet dat ik daarvoor niet nadacht. Toen ik in 1959 ging trouwen, had ik met de dominee een uitvoerig gesprek omdat ik geen gehoorzaamheid aan mijn man wilde beloven zoals toen in het kerkelijk huwelijksformulier stond. Dat vond ik achterhaald. Zo bleef ik ook werken tot de geboorte van mijn eerste kind. En dat in een tijd waarin het kostwinnersbeginsel nog van kracht was: werkgevers hadden het recht om vrouwen te ontslaan zodra zij trouwden.”

“Ik was dus behoorlijk geëmancipeerd. Toch bewoog ik nog lange tijd binnen de gereformeerde kaders. Het gezag van de belijdenis en de bijbel bleef voor mij tot het eind van de jaren zestig min of meer overeind. Je moest het eenvoudigweg aannemen. Kritisch nadenken werd binnen mijn kerkelijke kring niet aangemoedigd. Toen ik in 1977 voor het eerst de feministisch theologe Catharine Halkes in een NCRV-programma op de radio hoorde, was ik als door de bliksem getroffen. Dit is het, dacht ik. Door het feminisme leerde ik dat je zelf verantwoordelijk bent voor je daden en keuzes. Je kunt ze niet afschuiven op de gereformeerde traditie of op de bijbel. Het feminisme leerde me kritisch na te denken en eigen verantwoordelijkheid te nemen.”

Verpleegtehuis

In de jaren zeventig en tachtig werden veel vanzelfsprekendheden doorbroken. Veel van wat algemeen geldend was voor de samenleving, bleek niet in overeenstemming te zijn met de feitelijke ervaringen van vrouwen.

“Begin jaren tachtig werkte ik aan een boekje over pastoraat binnen huwelijk en relaties *Blikopener*. Binnen de kerk stond het pastoraat hoog aangeschreven. Maar uit gesprekken met vrouwen bleek dat de problemen binnen huwelijk en gezin in het pastoraat meestal werden afgedekt. Het gezin was heilig en naar wat vrouwen daarin meemaakten, werd nauwelijks geluisterd. Dat die ervaringen naar buiten werden gebracht, was heel belangrijk.”

Het boek *Vrouwen van dagen* is ontstaan vanuit hetzelfde idee: de ervaringen van kritische vrouwen moeten een plek krijgen.

“Ik ben heel blij met de groep van negen vriendinnen. In de afgelopen jaren hebben wij elkaar bevraagd en geïnspireerd. Maar de 85 vrouwen die de enquête hebben ingevuld, hebben dat in hun eentje aan ‘hun keukentafel’ moeten doen. Ik hoop dat door dit boek vrouwen die zich betrokken voelen of actief geweest zijn binnen de tweede feministische golf, bevestigd worden in de kritische houding die zij al hebben.”

Delhaas geeft een voorbeeld waarop die houding doorwerkt in nieuwe situaties.

“Een vrouw uit de werkgroep werd een paar jaar geleden geopereerd aan haar heup. Haar dochters hadden een gezin en een baan, dus regelde zij een plekje in een verpleegtehuis zolang zij nog niet voor zichzelf kon zorgen. Na de operatie werd zij op zo’n slechte kamer geplaatst – half duister, boven een machinekamer, niemand die de eerste dag naar haar omkeek – totdat zij haar schoonzoon belde om haar op te komen halen. Ze schreef een brief aan de directie van het huis. De directie reageerde beschaamd. Door deze kritiek werd zij geconfronteerd met de gang van zaken binnen haar dit verpleegtehuis. Op die manier zetten wij voort wat wij altijd al deden: dit soort zaken niet accepteren en ze neerleggen op de plek waar ze thuis horen. Niet omdat jij het toevallig niet naar je zin hebt, maar omdat als jij daar

slecht ligt, het met anderen niet veel beter zal zijn. De solidariteit met mensen die het moeilijker hebben, is een levenshouding die je niet snel meer loslaat.”

Ondersteuning en inspiratie om kritisch ouder te worden vindt Delhaas binnen de werkgroep en in feministische boeken. In haar directe omgeving zijn er nauwelijks vrouwen in wie zij geestverwanten vindt. Ook haar plaatselijke kerk biedt geen geestelijk onderdak.

“Eind jaren negentig heb ik de beslissing genomen om niet meer naar de kerk te gaan. Ik ben nog wel ingeschreven en betaal mijn bijdrage. Dan kan ik, als het nodig is, nog eens meepraten. Je kunt heel lang zeggen: ik kom niet alleen naar de kerk om iets te halen maar ook om iets te brengen. Maar als ik eerlijk ben, word ik niet ‘gesticht’ in de kerk, om het ouderwets te zeggen. Sinds ik bij feministische theologie betrokken ben geraakt, is er een ontwortelingsproces op gang gekomen. Dat klinkt misschien negatief, maar wat ontworteld wordt, is door levenservaringen toe aan afsterven.”

“In de plaats daarvan ontstaat er iets anders. De vormen laat ik achter, maar de kern neem ik wel mee. Wat die kern is, kan ik niet kort en krachtig samenvatten. Dat waren we als gereformeerden natuurlijk wel gewend: wij hadden een confessie. Wilde je bij de club horen, dan werd je geacht daar ja op te zeggen. Daarvan heb ik mij geleidelijk gedistantieerd. Hoe het dan wel moet? Ik denk dat we veel meer met lege handen moeten durven blijven staan. Zekerheden zijn er niet. Het zal misschien niet meer zijn dan wat ‘vindplaatsen’ van het goddelijke, hier en daar.”

Beleidsontwikkeling

Richtingaanwijzers worden ook in het boek niet gegeven. Vrouwen worden aangemoedigd om elkaar op te zoeken en in gesprek te gaan. Delhaas geeft aan het boek nog een heel ander vervolg. Zij heeft besloten om haar afstudeerscriptie cultuurwetenschappen over kritisch ouder worden te schrijven.

“Er wordt op het ogenblik veel aan beleidsontwikkeling gedaan. Zo loopt er aan de Vrije Universiteit een groot project in opdracht van de overheid. Toen ik een aantal teksten uit dat project onder ogen kreeg, was ik verbijsterd: binnen het onderzoek wordt er geen onderscheid gemaakt tussen het verleden van mannen en vrouwen. Terwijl vrouwen die nu oud worden, voor het grootste deel ook in hun ouderdom de gevolgen ondervinden van het kostwinnersbeginsel. Dat wil zeggen dat zij geen eigen inkomen hebben kunnen verwerven en door hun taak in de huishouding afhankelijk waren of zijn van het inkomen van de partner.”

“Drie van de negen vrouwen van onze werkgroep waren arm. Doordat zij na een echtscheiding in ‘de bijstand’ kwamen, hebben zij het nu nog heel krap. En dat in een tijd dat er steeds meer sprake is van een ontwikkeling naar het ‘inkopen van zorg’. De positie van vrouwen is nog steeds niet voldoende veilig gesteld. Als wij niet waakzaam zijn, zou de maatschappij op een aantal punten kunnen terugvallen in posities die juist door de inspanningen van de vrouwenbeweging veranderd zijn. De ingesleten visie over de rol van mannen en vrouwen in onze maatschappij is ook als het om ouder worden gaat, nog steeds niet uit de hoofden van de doorsnee Nederlander verdwenen.”

Motivatie (2000)

Sieth Delhaas

Motief. Ledenblad van Passage: christelijk-maatschappelijke vrouwenbeweging, circa 2000

Het boek 'Vrouwen van dagen' (Gorinchem 1999) ontstond uit gesprekken die een tiental vrouwen tussen 1993 en 1997 met elkaar voerden. Zij waren in de jaren zeventig, vanuit hun maatschappelijke en gelovige achtergrond betrokken bij de kritiek op samenleving en kerk waarin vrouwen een ongelijkwaardige positie hadden. Tijdens deze gesprekken vroegen zij zich af of vrouwen, die deze instelling hebben, bij het ouder worden gedwongen zijn deze kritische houding te laten varen? En zo ja: waarom?

Ik vond het belangrijk om aan deze gesprekken mee te doen en later het boek te schrijven. Enerzijds om te ontdekken hoe de vrouwen die ik al twintig jaar kende over thema's, die met ouder worden te maken hebben, dachten. Anderzijds om onze gedachten en meningen verder te brengen en andere vrouwen via dit boek bij onze gesprekken te betrekken. Het is belangrijk dat oudere vrouwen over thema's die ons aangaan spreken. Misschien kan dit helpen om de beeldvorming in onze cultuur te beïnvloeden. In het algemeen wordt er in onze cultuur niet alleen negatief naar oudere vrouwen gekeken; zij worden vaak ook negatief in beeld gebracht.

Vrouw

Ik noem mijzelf bewust feministe. Ook al wordt dit tegenwoordig nog minder gewaardeerd dan dertig jaar geleden. Het betekent dat ik blijf kijken naar de wereld om mij heen vanuit de wetenschap dat de positie van de vrouw in de samenleving, en daarin zijn de kerken begrepen, nog steeds ongelijkwaardig is. Te weinig vrouwen spreken mee en kunnen meespreken over de gang van zaken op allerlei terrein. Over de oorzaken is van alles te zeggen. Zowel mannen als vrouwen zouden zich veel meer en serieus met deze oorzaken moeten bezighouden. Een duidelijk voorbeeld van de ernstige situatie is de vertegenwoordiging van vrouwen in de huidige regering.

Tijd

Dit is voor mij een heikel punt. Ik ben me er al enkele jaren van bewust dat ik niet ontspannen met een groot deel van mijn tijd kan omgaan. Ik wijt dit aan mijn achtergrond te zijn opgevoed met en te hebben geleefd vanuit een te groot verantwoordelijkheidsbesef. Ik probeer dit af te leren. Tien jaar geleden leerde ik van een Indiaanse *sundancer* de, naar mijn idee, menselijke grens van mijn verantwoordelijkheid. Ik deed in het Columbusjaar (1992) met een twintigtal Europeanen mee aan een maandenlange pelgrimage door de Verenigde Staten van Amerika tegen de atoomproeven in de *Nevadatestsite*. Onderweg spraken wij met

Indianen die al tientallen jaren ernstig te lijden hadden onder de gevolgen van hun werk in de uraniummijnen en de atoomproeven. Ik merkte dat de last van hun verhalen, waarvoor ik me als Europese mee verantwoordelijk voelde, bijna niet meer te tillen was. Tijdens een ontvangst door deze *sundancer* zei hij iets ‘verlossends’. Hij zei dat onze verantwoordelijkheid niet verder ging dan ons lopen langs de wegen in de VS. De Amerikaanse burgers die ons zagen of over ons hoorden, en wisten waarom wij daar liepen, hadden hun eigen verantwoordelijkheid om met dat ‘weten’ iets te doen.

Toekomst

Ik vind het een uitdaging om plannen te maken voor de toekomst. Enerzijds houd ik rekening met mogelijke beperkingen bij het ouder worden. Ik tref voorzieningen die redelijk zijn. Daarbij ga ik uit van mijn huidige positie met het oog op gezondheid, relaties, financiële reikwijdte en maatschappelijke betrokkenheid. Ik wil mijn capaciteiten op allerlei terrein zo lang mogelijk blijven gebruiken. De mogelijkheden daartoe heb ik voor een groot deel in eigen hand. Van onmogelijkheden ben ik me bewust, maar ik wil mij daar niet door laten leiden. Dat deed ik in eerdere levensfasen evenmin. Zou je dat bij het ouder worden dan meer moeten doen?

Dorothee Sölle en de bingo-middag (1998)

Feministisch ouder worden

Kees Posthumus is eindredacteur

Uittocht, 1998

Koffie in de ouderensoos: het gesprek over kleinkinderen, breipatronen en medicijnen kabbelt voort, terwijl jij het graag over het nieuwste boek van Dorothee Sölle wilt hebben. Anders gezegd: hoe houd je kritische analyses en bewuste keuzen vanuit feministische perspectief overeind, als de jaren gaan tellen?

Sieth Delhaas (62) is publiciste en feministisch theologe. Haar boekje ‘Blikopener’ maakte in de jaren tachtig veel los in de vrouw-en-geloofbeweging. Vrouwen spraken zich uit over huwelijk, relaties en pastoraat. Sindsdien bleef Sieth Delhaas schrijvend en actievoerend aanwezig in de Nederlandse kerken en daarbuiten. De laatste jaren werkt zij in een groep van negen vrouwen aan een project over feministisch ouder worden.

Een praatgroep, een enquête, een vormingsweekend en begin volgend jaar een boekje.

Overleven door vriendinnen

foto: David Dansak

Sieth Delhaas: “Wij zijn een groep vrouwen die elkaar al jaren kennen van het werk voor vrouwen in de kerk. We merkten: we worden ouder en zien elkaar steeds minder. Het raakt uit elkaar, we raken elkaar kwijt. We besloten iets te organiseren voor ouder wordende vrouwen.

We noemden het ‘overleven door vriendinnen’. Eerst dachten we: we moeten elkaar ondersteunen, bijvoorbeeld bij ziekte. Dat bleek niet te werken, we wonen te ver van elkaar af. Wat gaandeweg wel goed bleek te werken was het samen praten over thema’s die spelen bij het ouder worden.

Feministisch denken en leven is in de samenleving nooit echt geaccepteerd. Het gros van de mensen hoort er liever niets over, kijkt je raar aan als je niet het geijkte patroon volgt. Doordat we in het leven andere keuzen maakten, raakten we in het leven vaak vrienden en familie kwijt. In je buurt heb je wel contacten, maar je kunt er meestal niet terecht met jouw ervaringen en levenskeuzen.

We werden ons ervan bewust dat de keuzen die wij de laatste 25 jaar vanuit het feminisme maakten, ons een aparte positie hadden bezorgd. En dat je daardoor juist bij het ouder worden andere vrouwen, die dezelfde keuzen maakten, hard nodig hebt.”

Sandwich positie

“We ontdekten dat een aantal vrouwen in de sandwich-positie zat. Je ouders leven nog, of één van hen, waar je veel zorg voor hebt. Dat klemt te meer doordat de zorg afneemt: wachtlijsten, werkdruk. Daarnaast heb je je kinderen, soms zonder werk, soms met flexwerk. Kinderen die zelf zitten met scheidingen, relatieproblemen. Ik merk het in mijn eigen leven. Eén zoon heeft een gezin, de andere drie niet. Zij vallen onmiddellijk op mij terug wanneer er iets is. Dat is aan de ene kant leuk, maar geeft anderzijds grote zorgen. Op dit moment logeert mijn zieke dochter bij mij. Had zij een partner gehad, dan was dat waarschijnlijk niet gebeurd.

Ooit dachten wij later op onze lauweren te kunnen gaan rusten. Nu merken we: we moeten alsmaar door, met de zorg voor ouders en kinderen. Tegelijkertijd stuiten we op de veranderingen in de samenleving. Ik herinner me nog mijn opoetje. Haar man stierf in 1940 en er was geen pensioen. Zij woonde in bij een kinderloze dochter en reisde tussendoor langs haar andere negen kinderen. Als ze wegging, gaf mijn vader haar geld. Pas in 1958 ontstonden de weduwenpensioenen. En nu, anno 1998, zijn ze weer afgebroken! Vrouwen gaan er nu, wanneer haar partner overlijdt 30 tot 40 procent op achteruit.”

Knokken

“Als wij oud worden, willen wij feministisch oud worden. Wij weigeren om ons bij alles waar we voor knokten zomaar neer te leggen. Hoe kun je elkaar ondersteunen om je principes staande te houden? Hoe blijf je scherp? Het bleek heilzaam en radicaliserend om daarover met elkaar te praten. We kozen een aantal thema's: zorg, gezondheid, wonen, seksualiteit, contact met jongeren, financiën, omgaan met teleurstellingen en nog zo'n vijftien andere.

Om te beginnen bespraken we al die thema's uitgebreid onder elkaar. Welke ervaringen heb je? Wat vind je ervan? Wat is jouw feministische moment daarin? Er kwamen onuitgesproken gevoelens ten aanzien van de toekomst naar boven, die nog nooit aan de orde waren geweest. Je kon er bewust en met grote openheid over spreken, met vrouwen die je goed kent en vertrouwt.

Er was angst om afhankelijk te worden: we ontworstelden ons aan bevoogding, maakten onze eigen keuzes en nu dreigen we weer afhankelijk te worden. Angst om niet meer te kunnen gaan en staan waar je wilt. Naast de vrolijke 'Vutters' op de reclameborden zijn er ook vrouwen die uit geldgebrek nooit met de trein kunnen. Onzekerheid over je financiële positie op langere termijn.

Op basis van de gesprekken en met hulp van een de sociaal-gerontoloog Monique Rooijmans maakten we een vragenlijst, die wij stuurden naar vrouwen van wie we wisten dat ze over

deze dingen nadenken. Uit hun antwoorden komt straks een schat aan ervaringen aan het licht.”

Uit de kerk

“Wanneer je feministisch ouder wordt, kun je ook zien hoe traditioneel de kerk bleef. Een vrouw van onze groep verhuisde naar een andere gemeente. Men keek op haar kaart en deelde haar in bij de ouderen. Nu wordt zij uitgenodigd voor de kerkelijke bingo en het jaarlijkse bejaardenreisje. Terwijl ze nota bene nog in Duitsland cursussen geeft over incestpastoraat! Van ons negenen zijn er nog maar twee echt bij de kerk betrokken. De rest trok zich terug, om verschillende redenen. Zelf staakte ik begin '96 bewust mijn kerkgang. Ik deed al actief mee in de kerk sinds de jaren vijftig. Op mijn veertiende begonnen als zondagsschooljuffrouw en sindsdien zo'n beetje alles gedaan. Bijna al die tijd roep ik dat er iets moet veranderen.

En er werd wat afgepraat: oorlog en vrede, 'Wiersinga', 'Kuitert', 'Den Heyer', bevrijdingstheologie. Maar is er werkelijk iets veranderd?

De kerk spreekt in ieder geval jongeren niet aan. Mijn kinderen geloven op de een of andere manier wel, maar drie van hen zullen nooit meer naar de kerk gaan. In solidariteit met mijn kinderen besloot ik niet meer te gaan. Om te kijken hoe het voelt, om mezelf de ruimte te geven erover na te denken.”

Afscheidsliturgie

“Zo viel de plaats weg waar je spiritueel kunt wonen. Ik wil niet een kerkje elders zoeken omdat het mij daar beter bevalt. Dan doe je weer een concessie. Het gaat mij ook om een actie: wat gebeurt er hier? Met duizend vezels ben ik met die traditie verbonden en ik verlang nog steeds naar het moment dat de hele kerk zich vernieuwt.

Wij spraken onder andere over afscheidsliturgie. Daar zitten veel vrouwen mee. Ze zijn gelovig en willen religieus begraven worden. Maar voor geen goud door de dominee. Ze willen absoluut niet dat er dingen gezegd worden waar ze niet meer achter kunnen staan. Maar hoe doe je het dan wel? Je kinderen zijn van die traditie vervreemd. Het gesprek daarover verliep met grote aarzeling: hoe doe je dat? Moet ik dat zelf op papier zetten? In de enquêtes is maar een handje vol vrouwen die daar iets voor geregeld heeft.”

“Wij hopen dat er door het boek waaraan wij werken, gesprekken ontstaan onder ouder wordende vrouwen, zoals de praatgroepen in de jaren tachtig. Natuurlijk ben je veel kwetsbaarder en wil je na zoveel jaar strijd nu misschien in de luwte. Maar er is nog zoveel te doen... Ik wil niet zeggen dat je per sé moet doorgaan. Maar ik zou vrouwen zo graag een plaats gunnen waar ze met gelijkgestemden kunnen praten over de thema's waar ze hun beste energie in gestoken hebben.”

Vrouwen moeten meer eigen mening vormen (1997)

Sieth Delhaas houdt toespraak in Beek

Mieke Verhaar

Limburgs Dagblad, 22 januari 1997

foto: Henny Erkens

Beek - Hoe kan het dat we spreken over een toekomstige zorgmaatschappij, terwijl de overheid niet anders doet dan thuiszorg en kinderopvang afbouwen? Dat was een van de vragen die feministisch theologe en publiciste Sieth Delhaas gisterochtend stelde tijdens een bijeenkomst van het Katholiek Vrouwengilde Limburg in Beek.

Het vrouwengilde had Delhaas uitgenodigd in het kader van het jaarthema 'De toekomst is vrouwelijk'. Delhaas heeft zelf tien jaar in Limburg gewoond en schreef in 1994 nog een boek waarin interviews met tien Limburgse vrouwen zijn verwerkt.

"Wij proberen vrouwen mondiger te maken", aldus Irene Goddemij, voorzitter van het gilde. "Per activiteit krijgen wij subsidie van de provincie, met het doel om de Limburgse vrouw te emanciperen." Op de bijeenkomst waren vooral de lokale besturen van het gilde aanwezig, die op hun beurt de boodschap van de theologe door proberen te geven aan hun leden.

De woorden van Delhaas brachten een flinke discussie op gang, waarbij Delhaas al direct kanttekeningen maakte bij de gekozen slogan.

"Het woord 'vrouwelijk' heeft meerdere kanten", aldus Delhaas. "Aan vrouwelijk wordt vaak 'subjectief, emotioneel en intuïtief' toegedicht. Dat wordt niet altijd positief beoordeeld." Volgens haar zijn de vrouwelijke waarden ooit bedacht door mannen en zijn vrouwen ondertussen zo 'ingeprogrammeerd', dat een grondige herbezinning nodig is."

"Waarom zijn er zo weinig vrouwen vertegenwoordigd, op de diverse beleidsterreinen? Is er te weinig vertrouwen in de vrouwelijke deskundigheid?" Volgens Delhaas moeten vrouwen zelf moeite doen om eens in bijvoorbeeld de diverse adviescommissies op beleidsgebied plaats te nemen. "Wij moeten zelf ergens een mening over vormen."

Volgens Delhaas is het belangrijk dat de vrouwelijke ethica's, die nog maar vanaf 1980 in Nederland actief zijn, meehelpen in de ontwikkeling. "Deze ethica's zijn niet alleen voor vrouwen bezig, maar voor de mensen in het algemeen."

De theologe ziet het seksisme als de oorzaak van de wereldwijde structurele ongelijkheid tussen de seksen.

"Aan een wet alleen hebben we niets. Kijk maar naar de communistische landen waar man en vrouw officieel gelijk zijn."

Tegelijk is er een groeiend zelfbewustzijn van vrouwen. "Eigenlijk hebben we een visioen

nodig voor het antwoord op de vraag: Hoe zou ik willen dat de wereld eruit ziet?”
Even werd het erg stil in de zaal.

Nieuw inzicht nodig op wat een goed leven is voor alle mensen (1997)

Carla Hanssen-Beckers

Doorkijk, mei 1997

21 januari jl. hielden afgevaardigden van het Katholiek Vrouwengilde in Limburg een bijeenkomst over het jaarthema van het KVG. Aanwezig waren afdelingsbesturen, groepsbegeleidsters en genodigden. Mevrouw Sieth Delhaas, feministisch theologe en publiciste, hield een pittige inleiding met een discussie over de ethische kant van zorg en verantwoordelijkheid in de morele ontwikkeling.

foto: Henny Erkens

Zij heeft zich intensief verdiept in het thema “vrouwelijk”. Niet minder dan twaalf boeken heeft zij vanuit emancipatoir perspectief gepubliceerd, waaronder *Vrouwen wederzijds begrip en cultuuroverdracht tussen generaties*.

Ze waarschuwde, dat we ons niet moesten laten afschrikken door de vele feministische uitdrukkingen. Wat is nu eigenlijk vrouwelijk? Het woord “vrouwelijk” heeft meerdere kanten. Je moet het een basis geven voordat je ermee aan het werk kunt. De verhouding tussen vrouwen en mannen is gebaseerd op tegenstellingen tussen beide geslachten. In onze cultuur is die tegenstelling vooral afkomstig uit de Griekse filosofie en de Bijbel. Hetzelfde geldt voor ethiek en zorgethiek: deze begrippen moeten wortels hebben.

Verschillen benoemen

De erkenning van verschillen tussen man en vrouw is volgens feministische ethici de grootste uitdaging voor verdere ontwikkeling van feministische ethiek, in de strijd voor gerechtigheid en bevrijding van vrouwen.

Vrouwen participeren al heel lang in alle “regio’s” van de samenleving, maar op voorwaarden die in het verleden door mannen bepaald zijn. De feministische visie hierop is, dat we rekening moeten houden met het standpunt van vrouwen, die kritisch kijken naar “hoe de wereld eruitziet” en daar vragen bij willen stellen.

Aan “vrouwelijk” wordt vaak het bijvoeglijke naamwoord ‘subjectief, emotioneel en intuïtief’ toegeschreven. Eigenschappen die niet altijd positief worden beoordeeld. Dus om te vermijden beoordeeld te worden op grond van een negatieve benadering van vrouwelijke waarden, moeten we helder stellen wat we bedoelen met “vrouwelijk”. De toekomst is vrouwelijk indien waarden die vrouwen belangrijk vinden, zoals zorg en intimiteit, als positief erkend en gewaardeerd worden.

Realiteitszin

Ook al hebben vrouwen hier en daar enige veranderingen kunnen realiseren, er is nog altijd uitsluiting op allerlei terreinen van onze cultuur. Kijk maar naar het afbreken van “zorg” in thuis- en mantelzorg, onvoldoende kinderopvang, de verslechterde financiële situatie voor vrouwelijke nabestaanden, de bijstandsvrouwen.

Waarom is er nog zo weinig vertrouwen in de deskundigheid van vrouwen? Vrouwen moeten zelf moeite doen om in commissies zitting te krijgen waar beleid gemaakt wordt. Werken aan een andere toekomst. In het verleden zijn de zogeheten vrouwelijke waarden benoemd door mannen en toegeschreven aan vrouwen.

Wij moeten zelf de waarden voor de toekomst benoemen en toetsen aan onze wensen en gedachten van dit moment. Niet alleen de wereld verandert maar ook onze inzichten en meningen wijzigen zich door levenservaring. Ook van onze persoonlijke en gezamenlijke geschiedenis kunnen wij leren.

Het is interessant om eens te kijken naar de geschiedenis van uw eigen KVG-organisatie. Hoe deden wij het vroeger en hoe is het nu? Ethiek wijzigt door groei, nadenken, invloeden van buitenaf, levenservaringen en veranderende inzichten. Een nooit eindigend proces van bezinning en discussie. Vrouwenorganisaties zoals de uwe spelen een belangrijke rol in dat proces.

Feministische ethiek zet de toon

Feministische ethici denken na over alle vormen van handelen, niet alleen over wat goed en (moreel) niet goed is, maar ook over het handelen van mannen tegenover vrouwen, vanuit een bepaalde kijk op de werkelijkheid. Systematische reflectie is nodig op het menselijk handelen en op de door mensen geproduceerde instellingen, zoals de gezondheidszorg, de moderne communicatiemethoden, het onderwijs, euthanasie en abortus. Ethici, die vanuit een christelijke achtergrond daarover nadenken, doen dit binnen de gebruikelijke theologie enerzijds en de ethische discussie anderzijds. Wij moeten hen ondersteunen en meedoen aan de discussievorming over deze thema's, door zitting te nemen in (medische) commissies waar over “zorg” beslist wordt.

Vanuit verschillende ervaringen moeten wij nadenken over oplossingen om dat wat systematisch verzwegen is te veranderen, en een nieuwe betekenis te geven aan de werkelijkheid waarin we leven. Misschien moeten wij zeggen dat een toekomst alleen “vrouwelijk” kan zijn, als vrouwen “weet” blijven hebben van de kostbare en bijzondere kunst van overleven. De belangrijkste ethische vraag: *Doen mensen in hun dagelijks leven en de instellingen door henzelf geproduceerd, wel recht aan vrouwen en bevorderen zij daarmee een menswaardiger bestaan?*

Per slot van rekening: “wat goed is voor vrouwen is goed voor alle mensen”.

Aanbevolen literatuur

- *En de vrouw die kiest een kind*, Dorry de Beyer, moraaltheologe.
- *Oordelen met zorg, beschouwingen over recht, moraal en politiek*, Selma Sevenhuysen.

Zie: [De-toekomst-is-vrouwelijk](#)

Gewoon voor heel veel dingen enthousiast (1997)

Kitty Mul is theologe en werkzaam bij de KRO-radio.

Mara, september 1997

Sieth Delhaas is publiciste en feministisch theologe van het eerste uur. Een freelancer met een sterk rechtvaardigheidsgevoel.

‘Ik wil aan mensen die het beroerd hebben laten zien dat dat kan veranderen’.

Taai verzet

foto: David Dansak

Op een zonnige voorjaarsmiddag bel ik aan bij een nieuwbouwwoning. Kinderen spelen in het plantsoen voor het huis. Sieth Delhaas doet open met haar handen nog zwart van de aarde. Ze heeft eindelijk tijd gevonden om haar tuin op orde te brengen. Haar nieuwste boek is af: *Zeven portretten van domina's*.

‘Ik heb vrouwen geïnterviewd die vlak voor of na de oorlog zijn afgestudeerd in de theologie en door de kerk – de mannen in de kerk – ongelijkwaardig behandeld zijn. Ze mochten wel theologie studeren maar werden niet volledig tot het ambt toegelaten. Deze generatie vrouwen die voor ons het pad heeft geëffend, heeft haar pijn, verdriet en strijd nooit zo naar buiten gebracht. Ze behoren niet tot de generatie die klaagde. Ik ben veel taai verzet en ook een zekere gelatenheid tegengekomen.

Een van hen kreeg tot het eind van haar predikantschap van haar moeder, als ze haar bezocht, eten mee omdat ze met haar honorarium niet toekwam. Dan ben je predikant in een gemeente en word je zo slecht betaald! Ik vind dat deze geschiedenissen bewaard moeten blijven.’

Overtuigen

De aandacht voor ervaringen van vrouwen en de strijd tegen onrecht tekent Sieth Delhaas.

‘Ik wilde altijd al journalist worden. In 1969 – ik had toen al drie kinderen in de leeftijd van 3 tot 6 – ben ik de journalistenopleiding gaan doen bij de LOI en vond er meteen werk in. Ik was van meet af aan nauw betrokken bij het werk van de Wereldraad van Kerken, de emancipatiebeweging, de antiracisme beweging en de vredesbeweging. Over al die dingen schreef ik. Mensen informeren en overtuigen dat alles anders moest. Ik had het druk maar ik kan goed organiseren en ben zeer energiek. En vooral: ik had er plezier in! Ik kom zelf niet uit een achtergrond waarin ik onderdrukt was. Het zat gewoon in me om te doen wat ik wilde.

Vroeger trok ik veel met jongens op. Meisjes vond ik stom. Vanaf de tijd dat ik theologie studeerde noem ik me feminist. Dat hangt samen met allerlei maatschappelijke ontwikkelingen in de jaren 70. In 1978 ben ik in de kerk heel hard aangeknald tegen de ongelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Wanneer de predikanten afwezig waren en er geen vervanger was, werd er een bestaande preek voorgelezen, die de preeklezer zelf kon kiezen. Omdat ik kritiek had geleverd op het feit dat er alleen mannelijke preek- lezers waren, werd ik gevraagd in een vakantieperiode een preek te lezen. In plaats van dat te doen heb ik toen met veel plezier zelf een preek gemaakt. Over feministische theologie. Een lawine van negatief commentaar kreeg ik over me heen. Toen ben ik zo kwaad geworden. Voor mij was deze eigenzinnige daad een futiliteit maar in de ogen van sommige mensen had ik het ambt aangetast! Aardig was wel dat de beide plaatselijke predikanten geen enkel probleem hadden met mijn handelwijze.

Vanaf 1977 heb ik op het vormingscentrum *Kerk en Wereld* veel cursussen rond feministische theologie gevolgd. Daardoor kreeg ik niet alleen een andere kijk op kerk en theologie. Ik leerde naar mijn eigen leven kijken en kreeg daardoor de moed om na twintig jaar uit mijn huwelijk te stappen. Ik maakte deel uit van een hechte groep vrouwen en met steun van de Raad van Kerken hebben we toen onderzoek gedaan naar de relatie tussen kerk en vrouwen. Daar heb ik een boekje over geschreven, *Blikopener*, over pastoraat in huwelijk en relaties, dat in 1982 is verschenen. Er zijn 5000 exemplaren van verkocht. Het heeft gewerkt als een olievlek en is het begin geworden van vrouwenpastoraat met allerlei uitlopers naar seksueel misbruik. Ook kwam er veel werk uit voort in de vorm van lezingen en cursussen geven.'

Flauwekul

Na haar afstuderen op kerkmoeder Tine Halkes is Sieth Delhaas voor zichzelf begonnen.

'Ik ben begonnen met cursussen en lezingen geven over feministische theologie met vertakkingen naar andere gebieden onder andere vrouwengeschiedenis: zeven jaar lang vier vrouwen per jaar. Een van de eerste was Aletta Jacobs. Zo iemand inspireert mij dus ongelooflijk omdat zij praktisch in haar eentje op zoveel terreinen actief is geweest. Daar herken ik mezelf wel een beetje in. Ze kwam op voor winkelmeisjes en prostitués, was een voorvechtster voor het gebruik van voorbehoedsmiddelen en reisde voor de vredesbeweging de hele wereld af. En van dat mens heb ik pas gehoord toen ik al ver in de 30, misschien al in de 40 was! Waarom stond ze niet in de geschiedenisboekjes? Ik vind dat gewoon schandalig. En als je dan zelf bezig gaat met vrouwengeschiedenis ontdek je van alles. Clara van Assisi, Teresa van Avila en Hildegard van Bingen, maar ook politieke vrouwen. Ik denk dat het ontzettend belangrijk is dat vrouwen daarin veel meer voorbeelden krijgen. En ik zie dat de cursussen vrouwen enorm inspireren. Het verleden verheldert de situatie waarin wij nu zitten. Het idee dat de geschiedenis zich herhaalt of zich in golven beweegt is flauwekul. De kleinste handeling kan gigantische veranderingen bewerkstelligen. Daar geloof ik zonder meer in. Mensen maken de wereld. Er is voor ons vrouwen nog ongelooflijk veel te doen.'

Missiegedrag

'Ik ben nu 61. Met een aantal vrouwen met wie ik *Blikopener* heb geschreven, praten we nu over feministisch ouder worden. Met de bedoeling dat er een publicatie uit voortkomt. We

vragen ons af wat in allerlei situaties – vakantie, seksualiteit, vermindering van mobiliteit, gezondheid etc. – het feministische moment is. En dat is volgens ons het moment dat je je afvraagt wat je zelf wilt. Dus je niet opnieuw als oudere laten drukken in rolpatronen en verwachtingen waartegen we de laatste twintig jaar gestreden hebben.’

Door haar publicatie over Katharina von Bora, de vrouw van Luther, wordt ze regelmatig voor lezingen in Oost-Europa uitgenodigd. Daaraan heeft ze veel contacten overgehouden. Die kwamen goed van pas bij de voorbereiding van de Eerste Europese Vrouwensynode waarvoor zij zich met hart en ziel heeft ingezet. Nog steeds maakt ze deel uit van het internationaal comité (IC).

‘Ik herken bij de Oost- Europese vrouwen veel zoals het bij ons geweest is en nog wel vaak is. Maar de kansen zijn zo gigantisch verschillend. Toen wij protesteerden was er geld en een zekere openheid.

Het enige wat daar belangrijk is: geld op tafel voor de eerste levensbehoeften! In december is een Roemeense vrouw, lid van het IC, een paar dagen bij me geweest. Ze is tegen de veertig, werkt als architecte, maar woont nog steeds bij haar ouders op een flat en ze denkt niet dat ze ooit een eigen woning krijgt. Ze schreef me later dat ze ongelooflijk veel heeft geleerd. De vrije manier waarop wij met elkaar omgaan, ook in vergaderingen. Conflicten die wij durven aangaan. Zelfs als dat het enige is – de vanzelfsprekendheden van onze democratische maatschappij leren kennen en wij andersom van hun situatie leren – vind ik dat al meer dan voldoende. Ik ben steeds meer aan het leren dat we van het missiegedrag af moeten. Ik vind het rot dat een vrouw zo moet leven. Ik zou er wat aan willen doen, maar wat kan ik doen? We hebben door die synode, door bij fondsen geld te werven, voorwaarden gecreëerd dat zij konden meedoen. De rest moeten ze zelf doen. Je bent dus voorwaardenscheppend bezig. En de persoonlijke contacten zijn geweldig belangrijk.’

Sieth Delhaas, 7 Portretten van domina's. Uitg. Féminin Littéraire, 1997

Het machtsvertoon spreekt me aan (1995)

Sieth Delhaas uit Vught wil vooral luisteren naar anderen

Door een medewerker

Brabants Dagblad, augustus 1995

foto: Jan Verhoef

Ruim driehonderd Nederlandse vrouwen wonen van 30 augustus tot 15 september de Vierde Wereldvrouwenconferentie van de Verenigde Naties in Peking bij. Vanuit Brabant gaan er zo'n vijftien. Eén van hen is Sieth Delhaas uit Vught.

De vrouwenstrijd is zo'n beetje haar way of living geworden. "Een kwestie van taai volhouden", zegt ze zelf. Al twintig jaar geeft Sieth Delhaas (59) lezingen en cursussen en publiceert ze artikelen en boeken.

Het idee om in september naar China te gaan om daar de internationale vrouwenconferentie bij te wonen kwam dit voorjaar op. Afgelopen seizoen gaf Sieth Delhaas een cursus over het boek *Wilde Zwanen*. Deze bestseller van Jung Chang gaat over drie generaties Chinese vrouwen. Bij verschillende vrouwenorganisaties in Brabant legde ze aan de hand van dit werk uit hoe een bepaald systeem vrouwen onderdrukt. "Het gegeven dat in het vroegere China vrouwen hun voeten moesten inbinden en breken is daar een duidelijk voorbeeld van. Maar tijdens zo'n avond trek ik de lijn door naar onze tijd.

De ziekte anorexia nervosa, waarbij vrouwen en meisjes niet meer eten omdat slank zijn moet, is een moderne variant hierop", aldus Delhaas.

Tijdens de cursus stelde de andere cursusleidster Juul Barten voor om samen naar Peking te gaan. "Ik wilde al jaren zoiets meemaken. Nu heb ik er het geld voor, dus was het besluit snel genomen. Het idee dat daar 35.000 vrouwen bij elkaar komen, het machtsvertoon dat zoiets uitstraalt spreekt me zeer aan. Zo van 'jullie kunnen niet om ons heen'."

Delhaas wil in Peking 'zoveel mogelijk luisteren naar de verhalen van anderen'. Want hoewel ze de vrijheid hier een zeer groot goed vindt, heeft het Westen volgens Delhaas zeker niet alle wijsheid in pacht.

"In de Arabische wereld hadden vrouwen politieke macht voordat wij zelfs stemrecht hadden", aldus Delhaas. Ook in het voormalige Oostblok waren sommige zaken beter geregeld dan hier. "De jaren dat een vrouw voor haar kinderen zorgde, telden daar bijvoorbeeld gewoon mee voor haar pensioen."

Mensenrechten

Delhaas is als feministisch theologe 'gelovig met zeer grote, kritische vragen'. In Peking gaat ze zich bezighouden met het thema mensenrechten, juist vanwege haar godsdienstige achtergrond. "Onderdrukking van vrouwen wordt vaak geëxcuseerd vanuit het geloof", zegt Delhaas. "Alle grote godsdiensten doen dat", beweert Delhaas. En waar het Vaticaan en de fundamentalistische landen op het officiële conferentiegedeelte gaan proberen de vrouwenrechten in te perken, wil Delhaas op het Forum op zoek naar vrouwen die, net als zij binnen hun geloof zoeken naar wegen om iets te veranderen.

De Vughtse gaat, net als de meeste Brabantse vrouwen, in Peking een vrouw uit de Derde Wereld interviewen. Het is de bedoeling dat al die gesprekken in een map gebundeld worden. Die gaan dan naar allerlei vrouwenclubs in de provincie en als het aan Delhaas ligt ook naar een aantal scholen. Daarnaast gaat de Vughtse na de conferentie lezingen geven over Peking. "Zodat ik mijn ervaringen door kan geven aan de mensen hier."

Afscheid als groeiproces (1995)

Wybo Vons, journalist

Informatie, november 1995

De afgelopen decennia is er veel bespreekbaar geworden. Maar rond dood en sterven bestaat nog altijd een zeker taboe. Veel mensen vinden het moeilijk om open over de dood te praten, zeker als het gaat over hun eigen afscheid. Hoe neem je afscheid als je zelf niet lang meer te leven hebt? En hoe neem je afscheid als partner, vriend of kind? Steeds meer mensen gaan bewust met deze vragen om en proberen daar een persoonlijk antwoord op te vinden. Ze gaan op zoek naar eigen vormen en rituelen voor wat het meest ver af staat van het leven: de dood. Twee vrouwen vertellen over hun aangrijpende ervaringen rond het overlijden van hun man.

“Later moeten we het er maar eens over hebben.” Meestal komt er weinig terecht van zulke goede voornemens. Hei is ook niet eenvoudig om zomaar eens te praten over je eigen dood of die van je partner. Beseffen dat je eigen leven ophoudt, weten dat je alles wat je lief is moet loslaten, en bang zijn voor wat je nog te wachten staat in een ziekteproces, het gaat steeds om emoties die je diep raken.

“Als je tijdens je leven niet echt met elkaar hebt gepraat, gebeurt dat ook niet vlak voor het sterven.” Sieth Delhaas, (59) weet uit eigen ervaring hoe belangrijk het is om wel met elkaar te praten over al die heel persoonlijke emoties bij een definitief afscheid. In november 1987 overleed haar man aan kanker na een ziekbed van veertien maanden.

Openheid

“Volgens mij heeft de manier waarop iemand sterft alles te maken met de manier waarop iemand in het leven stond. Tijdens zo’n crisis wordt de manier waarop je al die jaren met elkaar bent omgegaan uitvergroot. Als er geen echte openheid bestond, dan ben je als nabestaande praktisch niet in staat harmonieus afscheid te nemen van degene die je moet gaan begraven. Tja, en dan is het heel makkelijk om de hele uitvaart maar uit handen te geven aan een dominee of begrafenisondernemer”, verzucht Sieth Delhaas.

In de praktijk gebeurt het maar al te vaak dat niet de directe nabestaanden bepalen wat er tijdens een afscheidsplechtigheid gebeurt, maar de begrafenisondernemer, een dominee of priester. Sieth Delhaas vindt het verbijsterend om te zien met welke vanzelfsprekendheid men nog altijd de dode – letterlijk – uit handen geeft.

“Daarmee ontnem je jezelf en mensen in je naaste omgeving een belangrijk stuk rouwverwerking.”

Zelf was zij daarom vastbesloten om alles rond de viering en de uitvaart zelf te regelen en uit te voeren.

“Dik, mijn man, zei altijd: ‘ik wil dat jij dit doet, want jij bent de enige die me werkelijk

kent'. Ook tijdens zijn ziekte ging hij door zijn leven te leven. Hij was bezig met het schrijven van een boek en wilde dat graag afmaken. Hij ging dus niet ziek zitten zijn. Ondertussen hebben we allerlei alternatieve therapieën uitgeprobeerd om zoveel mogelijk kwaliteit van leven te behouden.”

Sieth Delhaas wist met haar verstand dat haar man niet lang meer te leven had. Toch stelde ze het voortdurend uit om dat werkelijk toe te laten.

“Ik weet niet wat dat is, de dood is zo wezensvreemd. Tegen beter weten in bleef ik hopen dat het goed zou komen. Totdat ik de dagen vlak voor zijn dood zag dat het echt was afgelopen.”

Tijdens de ziekteperiode praatten Sieth en haar man heel wat af over keuzes in de behandeling en ook over het onontkoombare afscheid.

“We waren dagelijks bezig om die ziekte te accepteren, zonder dat daardoor ons hele leven zou worden overheerst.”

Ook bleef zij niet wachten op bezoek van vrienden, maar schreef zij brieven aan de mensen die dicht om hen heen stonden.

“Ik heb dat vanaf het begin gedaan om alles van me af te schrijven en ongelegen telefoontjes voor te zijn. Het klinkt misschien raar, maar ik wist dat ik de aandacht van onze vrienden nodig had. Daarom heb ik een kring van vrienden om ons heen georganiseerd door die brieven te sturen. En het was opmerkelijk hoe blij iedereen was met de vraag om er te zijn voor ons.”

Heilige ogenblikken

Toen Sieth Delhaas zag dat het echt misging met haar man verzamelde ze al haar moed en ging ze praktisch aan de slag. Ze bezocht de begraafplaats om een plek uit te zoeken. Bovendien stelde ze zich voor hoe het daar allemaal zou verlopen en waar ze zoal aan moest denken. Ze zocht ook een aantal liederen van Huub Oosterhuis bij elkaar, waarvan ze wist dat haar man daar steun aan beleefde. En ze huurde een kerk. Voor haar stond namelijk vast dat er geen dominee nodig was om de viering te leiden. De plaatselijke predikanten stonden daar welwillend tegenover. “Je ziet vaak dat mensen automatisch een beroep doen op een geestelijke. Maar waarom? Waarschijnlijk toch vanuit het idee dat een geestelijke een bemiddelende functie vervult en de deur naar de hemel een beetje open kan zetten.”

Sieth Delhaas deelde tijdens de laatste weken veel met haar man, maar niet alles.

“Je gaat haarfijn aanvoelen wat je wel en niet meer samen kunt bespreken. We hebben bijvoorbeeld nooit gepraat over de invulling van de tekst op de kaart. Dat heeft Dik absoluut open gelaten. ‘Dat is aan jou’, zei hij dan. Ik vond het heel moeilijk om een goede tekst te vinden. Want als je niet meer gelooft in de hemel op de traditionele manier, hoe breng je dan toch iets van je geloof onder woorden? Ik wist dat in het geloven en denken van mijn man schepping en herschepping belangrijke woorden waren. Hij geloofde dat wij als herscheppende mensen een onderdeel van het goddelijke zijn en weer teruggaan naar die scheppende bron. Daarom heb ik uiteindelijk boven de kaart gezet: ‘Een prachtig mens is weergekeerd naar de Scheppende’. Ik wist zeker dat hij zich daarin kon vinden.”

Dat artsen en begrafenisondernemers nog niet gewend zijn aan eigen initiatieven van nabestaanden, merkte Sieth Delhaas al direct na het overlijden van haar man.

“Nog geen twee uur later had ik al een gevecht achter de rug over het feit dat ik mijn man thuis op zijn bed wilde opbaren. Ik heb daar ontzettend voor moeten knokken bij mijn huisarts en de begrafenisondernemer. Dat kon niet, vonden zij, want dat hadden ze nog nooit meegemaakt...”

Toevallig kwam ook de wijkzuster langs. Zij vertelde dat in haar geboortestreek het heel gebruikelijk is, dat familieleden zelf de overledene afleggen.

“Dat hebben we toen samen gedaan. Het was ontzettend emotioneel om dat lichaam voor de laatste keer helemaal in mijn armen te hebben. Op dat moment kon ik veel van mijn verdriet kwijt. Dat was goed, want daarna moet je zoveel regelen, dat je nauwelijks meer aan huilen toekomt. Op mijn gemak heb ik met de zuster overlegd wat we hem zouden aantrekken. Uiteindelijk hebben we gekozen voor het pak waar hij zich altijd heel prettig in had gevoeld. We hebben hem toen bovenop zijn eigen dekbed gelegd en drie dagen niet gestookt. Dat ging prima. We hebben bloemen bij hem gezet en wierook gebrand, het was echt heel mooi in die kamer. Eigenlijk was het een soort meditatieplek geworden voor mensen die even bij hem wilden zitten.”

Rituelen

In de afscheidsdienst die volgde probeerde Sieth verschillende facetten uit het leven van haar man te belichten. De vrienden die nauw betrokken waren bij het ziekteproces gingen samen met haar kinderen rond met druiven, zodat alle aanwezigen die in kleine groepjes met elkaar konden delen.

“Ik kwam op dat idee, omdat Dik de laatste weken ook steeds druiven had rondgedeeld aan mensen die bij hem op bezoek kwamen. Voor mij is dat echt een symbool voor vriendschap.”

Later hoorde Sieth een van haar kinderen zeggen: “die dagen zijn de mooiste van mijn leven geweest”.

“Zo’n opmerking drukt je op het feit hoe belangrijk het is dat je op cruciale momenten laat zien wat de essentie van je geloof is of de waarde van waaruit je leeft. Op die momenten kon ik dat ook beleven met mijn kinderen die niet meer naar de kerk gaan.”

Door het sterven van haar man is Sieth Delhaas nu ook meer bij haar eigen dood bepaald.

“Ik heb ervaren hoe belangrijk het is dat zo’n afscheidsdienst goed wordt ingevuld. Omdat mijn kinderen niet meer thuis zijn in de kerkelijke traditie, heb ik het één en ander op papier gezet, bijvoorbeeld over de liederen en over wie er aan het woord kunnen komen. Maar ik heb ook geprobeerd genoeg ruimte te laten voor hun eigen invulling door niet alles tot in details in te vullen en te regelen.

Uiteindelijk is zo'n viering immers bedoeld voor de *nabestaanden*."

Sieth Delhaas zou iedereen willen aanmoedigen om zelf ook eens stil te staan bij het afscheid dat ooit komt. "Ga met rituelen aan de gang die bij je passen. Want rituelen geven kleur aan het bestaan, van slingers en versierde kerstbomen tot rituelen bij een begrafenis. *En er is* zoveel te bedenken met bloemen, kaarsen of vruchten. Iedereen die hier creatief mee aan de gang gaat, ontdekt dat er vanzelf allerlei ideeën bovenkomen om zichtbaar te maken wat vaak zo moeilijk onder woorden is te brengen!"

De brieven van Sieth Delhaas zijn gebundeld in het boekje: Geen andere handen, Ten Have, Baarn, 1992.

Wereldgebedsdag (1994)

Pia Tiemersma-Prins interviewt Sieth Delhaas

Geloven op Maandag, februari 1994

Pia Tiemersma-Prins, lid van het Nederlandse en het Internationale Comité Wereldgebedsdag interviewde Sieth Delhaas, die sinds 1988 de liturgie vertaalt en bewerkt voor Nederland.

Inleiding

In 1887 heeft een Amerikaanse vrouw uit bewogenheid met al die immigranten die naar haar land kwamen, het initiatief genomen tot Wereldgebedsdag. Sinds 1929 wordt deze traditie in Nederland gevierd. Ons land telt zo'n duizend plaatselijke comités en jaarlijks worden er ruim zestigduizend liturgieën gedrukt en verspreid voor de oecumenische viering op de eerste vrijdag in maart. Vrouwen en mannen in honderdzeventig landen zijn in de loop, der jaren deze dag mee gaan vieren.

Jij bewerkt de liturgie onder verantwoordelijkheid van de liturgiecommissie. Wat houdt dat in?

Elk jaar wordt de liturgie voorbereid en samengesteld door een groep vrouwen in een land, aangewezen door het Internationale Comité, die hen ook het thema heeft aangereikt. Die liturgie wordt door het Internationale Comité besproken en gaat in het Engels naar de landelijke comités. Vervolgens gaan de landelijke comités de liturgie vertalen en bewerken voor de viering in het eigen land. Afgezien van de vertaling in het Nederlands moet er aan zo'n liturgie meestal heel wat gebeuren omdat de manier van vieren binnen het christendom heel verschillend is. Mijn taak is, zo juist mogelijk de bedoelingen van de vrouwen, die deze liturgie hebben samengesteld, weer te geven.

Er wordt rondom de liturgie nogal wat informatie over het betreffende land gegeven. Hoe kom je daar aan?

De laatste jaren komt er gelukkig veel meer bruikbare informatie van de vrouwen zelf uit het betreffende land: hoe de politieke, economische, sociale en religieuze omstandigheden zijn. Die hebben we nodig om de liturgie in de geschiedenis van deze tijd te plaatsen.

Voor dit jaar hebben Palestijnse christenvrouwen de liturgie samengesteld. Door de jarenlange conflicten tussen de Staat Israël en de gebieden waar deze vrouwen wonen, lijkt mij dit een heikel onderwerp. Hoe ben je daarmee omgegaan?

De liturgie en de werkfolder voor de Wereldgebedsdag op 4 maart a.s. zijn aan te vragen bij de Stichting Nederlands Comité Wereldgebedsdag. Het comité en ik hebben ons daar grondig op voorbereid. We waren ons bewust van de problemen die het aan het woord laten komen

van Palestijnse vrouwen zouden kunnen opleveren in kerkelijke kringen. Juist in dit geval vinden wij het belangrijk dat vrouwen zelf wereldwijd kunnen zeggen wat hen bezielt en bezighoudt.

In de werkfolder bij de liturgie geef je adviezen voor de plaatselijke wereldgebedsdag-comités. Is dat altijd hetzelfde?

De liederen en de muziek geven soms aanleiding tot kritiek van mensen in het land. Sommigen hechten erg aan oude liederen. Maar in de Wereldgebedsdag-traditie willen we ook de prachtige nieuwe liederen een kans geven die spreken over geloofsbeleving uit onze tijd. Die vernieuwing is er op het hele liturgische gebied.

Nieuwe vormen, experimenten, muziek en uitbeelding van wat gezegd wil worde, krijgen een kans. Daarbij worden de symbolen steeds aangepast aan de liturgie van dat jaar. Alleen door steeds te vernieuwen kan deze zinvolle, meer dan honderdjarige traditie, voortgaan. Want juist vandaag is wereldwijd onderlinge betrokkenheid en solidariteit nodig tussen mensen die telkens opnieuw in de knel komen te zitten.

Bij bovenstaand interview past onderstaand artikel

Gebedsdag: bidden om standpunt in te nemen

Trouw, Koert van der velde - 5 maart 1994

De bewoners van bejaardenhuis De Kimme in Amsterdam-Noord zitten al in de kerkzaal. De laatsten worden nog binnengereden. Oude mensen met gebreken, klachten en problemen. Al is de ellende hier soms ook heel dichtbij, deze dag staat in het teken van het lijden ver weg: dat van Palestijnse vrouwen. Op je woorden passen dus, weten de dames van de organisatie: dit onderwerp is gevaarlijk.

Voordat je het weet, blijken goede bedoelingen discriminerende vooronderstellingen te bevatten. Op de pers zitten ze daarom niet te wachten en het maken van foto's is al helemaal ongewenst. In de zaal is de stemming goed. Er zijn wel honderd mensen. "Het wordt vast een mooie dienst", zegt een vrouw. "En het breekt de dag een beetje, niet waar?" antwoordt een ander.

"Salaam", begint de liturge. De kerkgangers: "Sla op mijn zwakke smeken acht en red mij van de hete jacht. Die mij vervolgen in de strijd, geven geen ogenblik respijt."

"Vandaag wensen heel wat moeders dat ze nooit hadden gebaard", actualiseert de liturge de woorden die Jezus richtte tot de wenende vrouwen die hem begeleidden op weg naar het kruis. Allen zingen: "Heer, help deze moeders en geef hun uw vrede." En: "Heer, help ons een standpunt in te nemen tegen wat slecht, onderdrukkend en onrechtvaardig is." De liturge: "Kom en zie de verbijstering en het verdriet van ouders en verwanten, als ze de gemartelde en verminkte lichamen van hun geliefden thuis krijgen." Ten slotte bidden de aanwezigen "voor alle mensen waar ook ter wereld, maar speciaal voor de inwoners van het Midden-Oosten".

In veel kerkgebouwen komen kleine groepjes bijeen, maar de kerkzalen van de bejaarden- en ziekenhuizen die meedoen, zitten stampvol. Niet alleen in Nederland maar ook in 180 andere landen bidden christenen van allerlei slag op Wereldgebedsdag het gebed van een groep

onderdrukte christelijke vrouwen uit een van die landen. Dit jaar zijn de Palestijnse vrouwen aan de beurt.

De liturgie viel niet overal goed. Hanneke Gelderblom, secretaris van het Ojec, het overlegorgaan van joden en christenen: “Van de gebruikte liturgie gaat de suggestie uit dat de wenende vrouwen Palestijnse vrouwen zijn en de soldaten van toen de Israëliërs van nu. Hierdoor kan het oeroude anti-joodse vooroordeel dat de joden Christus hebben vermoord, opnieuw de kop op steken. Als ik een christelijke vrouw was, zou ik me doodschamen over deze liturgie. Als joodse vrouw die bijna tien jaar bezig is begrip te kweken tussen joden en Palestijnen, ben ik gewoon boos.”

Feministische theologe Sieth Delhaas, die het Palestijnse origineel van de liturgie voor Nederland heeft bewerkt, is het niet eens met de kritiek. Ze stelt dat het verbinden van het lijden van nu met het lijden van Christus heel normaal is. Het verhaal van Jezus mag van Delhaas dan ook best door Palestijnse vrouwen als symbool worden gebruikt. “De wenende vrouwen dus toch als Palestijnen, de soldaten als Israëliërs? ” Delhaas: “De Palestijnse vrouwen zeggen het niet expliciet. Denk maar wat u wilt.”

Volgens Delhaas verwarren sommigen de begrippen joden en Israël. “Niet de joden klagen wij aan, maar de schandelijke politiek van de Israëlische overheid.” Ze vindt het jammer “dat sommigen zo bang zijn voor antisemitisme dat ze het grote verschil tussen de twee uit het oog verliezen.”

Gelderblom heeft er geen moeite mee dat Palestijnse vrouwen hun lijden met de verhalen van Jezus in verband brengen. “Wel met het simplisme van een bevrijdingstheologie die wereldproblemen terugbrengt tot het sjabloon van onderdrukte en onderdrukker.” Ze vreest dat dat leidt tot haat en geweld. “Christenen moeten ook de Palestijnen oproepen tot verzoening.”

Feitelijk is het verschil tussen joden en Israël groot, geeft Gelderblom toe, maar emotioneel niet. “Ik ben bang dat met Delhaas' conclusie dat de Israëlische regering zich schandalig gedraagt, alle joden weer verantwoordelijk worden gesteld.”

De Israël-organen van de Samen-op-Wegkerken konden zich wel vinden in de bezwaren van joodse zijde. Ze hebben zelfs opgeroepen de liturgie van Delhaas niet te gebruiken. Delhaas verklaart deze houding uit schuldgevoel. “De houding van de Europese mannenkerk en -theologie tegenover de joden heeft in het verleden niet gedeugd. Maar wij vrouwen van de Wereldgebedsdag voelen ons hier niet verantwoordelijk voor. Wij zoeken naar nieuwe wegen van verbondenheid. Laten we goed naar de Palestijnse vrouwen luisteren, en tegelijkertijd de uitdaging aannemen van de discussie met joodse groepen.”

Gelderblom vindt het naïef te denken dat je met een schone lei kan beginnen. “Ook al ben je persoonlijk niet schuldig aan wat jouw kerk in het verleden misdeed, je kunt je niet aan de verantwoordelijkheid onttrekken en je dient ervoor te zorgen dat het zich niet herhaalt. Wie niet herinnerd wil worden aan de fouten van het verleden, loopt het risico ze in het heden weer te maken.”

“Wij vonden het dit jaar wel een moeilijke liturgie”, zegt mevrouw Schul, de hoofdliturge van de dienst in De Kimme. “Ze was een beetje schraal.” In de kerkzaal hangen ook geen collages van de voorbereidingsgroep. Lijm en schaar waren deze keer gebruikt voor de liturgie: Er werden stukjes uitgeknipt en extra woordjes ingeplakt. “We wilden de mensen in de zaal die contact hebben met Israël, niet kwetsen”, legt mevrouw Schul uit.

Het Amsterdamse comité had de bijna twintig plaatselijke groepen aangeraden de suggestie te vermijden dat de soldaten die Jezus naar het kruis leidden, voor Israëlische soldaten konden worden aangezien. Daarom was het woord 'Romeinse' ingevoegd en 'joodse' bij de wenende vrouwen. “Vindt u dan ook dat de liturgie antisemitische trekken had?” Schul: “Och, daarvan heb ik weinig verstand. We willen gewoon met z'n allen samenzijn en bidden, meer niet. Maar ik praat er liever niet verder over. Belt u maar een theoloog.”

Boek van de maand (1993)

Joke Faassen en Mientje Nillesen

Jonge kerk, juni, juni augustus 1993

In 'Noem 't voor mijn part god', geeft Sieth Delhaas een twaalftal jongeren in leeftijd variërend van 17-39 jaar, de ruimte om op geheel eigen wijze onder woorden te brengen wat geloven of zingeving voor hen inhoudt of betekent.

Zij hield deze gesprekken voor het tijdschrift 'De Bazuin' en deze zijn nu in dit boek bij elkaar gebracht. De jongeren die in het boek aan het woord komen, denken op hun eigen manier na en zijn op hun eigen manier eigentijds bezig.

Natuurlijk is het ene verhaal sprekender dan het andere maar dat heeft met leeftijd, aanleg, opleiding en in mindere mate het milieu te maken.

In elk geval is er voor elk wat wils. In de boekhandel kost het boek f 25,-Bfr. 500, ISBN 90 304 06941

In gesprek met Sieth Delhaas

Joke Faassen en Mientje Nillesen hadden een gesprek met de schrijfster van het boek van de maand: Sieth Delhaas.

Kunt u ons iets over uzelf vertellen?

Ik houd me bezig met feministische theologie, en ik geef cursussen en lezingen. Ik schrijf journalistieke artikelen en ik heb enkele boeken gepubliceerd. Daardoor kom ik met héél veel interessante zaken in aanraking. Maar voor mij is toch de kern de bewustwording van vrouwen; ik kijk hoe die bewust geworden vrouwen hun invloed op de samenleving kunnen vergroten. Mijn bezig-zijn met deze interviews is beïnvloed door de ervaringen met mijn eigen kinderen die in de leeftijdsgroep vallen van de jongeren die ik geïnterviewd heb. Ik ben uitgegaan van wat mijn kinderen nog met geloven hebben; of liever gezegd: wat ze er niet mee hebben. Ik heb niet die angst of zorg zoals mijn ouders dat bijvoorbeeld gehad zouden hebben als hun kinderen niet meer naar de kerk zouden gaan, want al zijn de jongeren niet, of niet zichtbaar met religiositeit bezig, wij hoeven gelukkig niet meer in de hel te geloven. Zonder die spanning en druk kun je als ouder je kinderen vrijlaten in wat zij met religie doen en dat hun manier van leven, in de zin van waar zij mee bezig zijn, van belang is.

Bent u daarom op verzoek van het tijdschrift 'De Bazuin' over hun vraag: 'Waarin gelooft de generatie die niet meer vanzelfsprekend in de kerk is opgevoed?', met deze jonge mensen in gesprek gegaan?

Ja, en dat heeft dus twee kanten. In de eerste plaats mijn eigen ervaring met mijn kinderen maar meer nog door de vrouwen die ik op mijn cursussen tegenkom. Vrouwen die een zekere zorg hebben over hun kinderen die niet meer naar de kerk gaan of niet meer zichtbaar met

religie bezig zijn. Zij vinden dat jammer maar zien tegelijkertijd dat hun kinderen hartstikke goed bezig zijn. Ze beseffen echter ook dat die traditie van doorgeven van religie, waar zij zelf ook soms geen woorden meer voor hebben, en de bewustwording waar jongeren mee bezig zijn, niet strookt met elkaar. In de bijbel zijn daar ook voorbeelden van. In de Profeten en verhalen in het Oude Testament is het volk Israël God vergeten en gaat het de afgoden dienen.

Dat afgodendom heeft, denk ik, in onze tijd het beeld aangenomen van de vervlakking, van consumptie, van het hebberige. Dat is voor mij eigenlijk een grotere zorg. Als je die gevoeligheid voor wat meer waard is - dat zou je het religieuze kunnen noemen - in het leven verliest, dan kom je bijna automatisch op dat andere spoor terecht. Voor mij is dat het godloze; de afwezigheid van God. Vanuit die invalshoek, ben ik dus ook met jongeren in gesprek gegaan.

Door de jongeren aan het woord te laten, wil ik aan al die ongeruste ouders laten zien: 'Kijk, zo denken zij. Dit is hun manier van religiositeit.' Veel jongeren zullen daar misschien niet met hun ouders over praten omdat die ouders misschien in beelden en woorden van het christendom willen spreken. Ik heb hen daar juist niet mee aangesproken en toch gaat het juist over die religiositeit.

Bedoelt de titel: 'Noem 't voor mijn part god', te zeggen dat datgene wat de geïnterviewden zoeken God is, maar dat het 'gangbare' godsbeeld niet bij hun leefwereld past? Bedoelen zij dan hetzelfde?

Dat denk ik wel. Ik heb in de vraag die ik hen gesteld heb de christelijke termen weggelaten omdat de bijbel onze geloofsbron is waar wij een leer omheen gebouwd hebben met vaststaande termen. Met die termen kunnen jongeren niets. Bewust heb ik in de titel gekozen voor god met een kleine 'g' omdat je dan openlaat over welke god je het hebt. Anders heb je het meteen over de God van het christendom.

Om te speuren naar wat de zin in hun leven is, heb ik de vraag gesteld: 'Wat is belangrijk in jouw leven op dit moment,' of: 'Wat is een belangrijk verhaal in jouw leven?'

Bijbelverhalen zijn in die zin ook belangrijk geweest: ze vertellen over de zingeving voor of van mensen één en dat heeft iets met het goddelijke te maken.

Dus die geloofsoverdracht zou ook in andere vormen aangeboden kunnen worden? ik denk nu aan de jongeman die in Tegelen de Jezusrol in het Passieverhaal speelde. Toen hij begon, betekende het voor hem niet meer dan toneel maar dat veranderde in de tijd dat hij ermee bezig was. Blijkt daaruit niet dat geloofsoverbrenging ook mogelijk is op een andere manier? Door middel van dans of muziek?

Ja, misschien moet daar ruimte voor zijn en misschien zijn jonge mensen daar al lang mee bezig. Ik ben niet goed op de hoogte met popmuziek maar ik hoor wel eens dat ze teksten 'religieus-achtig' vinden. Ik vind dat ook terug in enkele interviews: in hun kunst zoeken zij naar het religieuze. Ik denk dat het ontzettend belangrijk is op zo'n nieuwe manier toegang te zoeken tot het religieuze omdat de kerkelijke/christelijke taal afgestompt is.

Daarnaast denk ik ook dat de lichamelijke geloofstaal een weg biedt. Nu heb ik het over het zintuiglijke, in de zin van de natuur, in de seksualiteit. Denk aan de oude godinnecultussen

waar de seksualiteit een verbinding was met het goddelijke. Dat vraagt naar een nieuwe manier van kijken en zoeken naar nieuwe symbolen en rituelen.

Misschien moeten we de bijbelverhalen wel een tijdje loslaten en uitgaan van hedendaagse verhalen waar mensen mee bezig zijn.

Zouden de geïnterviewde jongeren zich bewust zijn dat diezelfde basis als in de bijbelverhalen ook in hun verhalen aanwezig is?

Dat weet ik niet maar je kunt je ook afvragen of de mensen die ooit in de bijbel terecht zijn gekomen, als ze al ooit bestaan hebben, zich daarvan bewust waren.

Hoe bent u in contact gekomen met deze jongeren?

Ik ben heel selectief te werk gegaan omdat het toch over een behoorlijk intiem terrein gaat. Als eerste heb ik Ellie geïnterviewd omdat ik wist dat zij die pelgrimstocht ging maken. Toen hoorde ik dat er veel jongeren naar de Passiespelen kwamen; dat werd dus ook belangrijk. Verder zitten er veel jongeren bij die ik, zij het niet altijd persoonlijk, dan toch via anderen ken.

Geven deze verhalen wel een goed beeld van de doorsnee jongere?

Wat mij opvalt is dat zij allemaal, buiten de laatste twee, een heel goede opleiding hebben genoten.

Daar heb je gelijk in en daar ben ik me erg van bewust. Ik heb naar anderen gezocht maar hen niet gevonden. Ik heb zelf het idee dat dat een goed beeld geeft van hoe de kerk in elkaar zit. Een eeuw geleden hebben de intellectuelen en de arbeiders de kerk verlaten en de meeste van deze jongeren zijn kinderen van middenklasse-ouders. Ze hebben een goede opleiding gehad hoewel er bij zijn die zelf kiezen voor een tamelijk sober bestaan. Je kunt dus ook zeggen dat de samenstelling van de groep geïnterviewden iets zegt over mijn eigen onvermogen om buiten mijn eigen leefmilieu, op dit punt, contacten te leggen.

We hadden het straks even over symboliek. Hoe belangrijk is die symboliek?

Ik denk dat wij ontzettend arm zijn waar het symboliek betreft. Wij, jongeren ook, moeten weer leren om rituelen en symbolen te gaan gebruiken. Die kunnen een zekere religieuze waarde krijgen. Dat kan iets zijn rondom een verjaardag of met andere feestelijkheden. Ik bracht mijn kinderen met Kerstmis altijd ontbijt op bed en ik deed daar dan een kaarsje bij. Toen ze later niet meer meegingen naar de kerk bleef ik daar toch mee doorgaan omdat het betekenis gaf aan die dag. Je richt als het ware een gedenksteen op. Mensen zijn ontzettend vindingrijk om het leven feestelijk te maken. Maar ook droevige gebeurtenissen kunnen, door er met symbolen mee bezig te zijn, hele kostbare gebeurtenissen worden. Leven en dood staan dan niet ver meer van elkaar. Als je het hebt over zingeving dan gaat het over het verleden maar ook over de toekomst. Daardoor krijgt het bestaan reliëf.

Over verleden en toekomst gesproken: uit sommige teksten bleek dat het een tot twee jaar geleden is dat de gesprekken plaatsvonden. Vindt u dat geen bezwaar?

Absoluut niet. Historische en geografische feiten zijn net als in de bijbelverhalen van ondergeschikt belang. Waar het om gaat is wat hen op dat moment geraakt heeft; wat op dat moment zin gaf aan hun leven.

Tot slot nog één vraag: Is er een bepaalde reden voor dat deze leeftijdsgroep aan het woord komt of is dat toeval?

De redactie van 'De Bazuin' vroeg naar de generatie tot 40 jaar. Als ik nu naar de groep kijk dan gaat het bijna over twee generaties. Voor mijn gevoel maakt dat het boek alleen maar waardevoller. Had ik namelijk alleen de leeftijd genomen van 17 tot 30 jaar dan waren er mensen aan het woord gekomen die nog heel erg bezig zijn met hun studie en met het vinden van hun plekje in het leven. In dit geval kom je ook mensen tegen die zich al behoorlijk gesetteld hebben en komen er ook andere vragen aan de orde. Daardoor wordt de kloof tussen mijn generatie en de volgende nóg duidelijker.

Ik hoop dat mensen die in of met de kerk bezig zijn en grote plannen maken voor de kerk eens naar deze jonge mensen willen luisteren en zich daarmee openstellen voor welke vernieuwing dan ook.

Een pelgrimage naar buiten en naar binnen... (1993)

Een vredespelgrimage door de Verenigde Staten

Jessica Prager

Vrouw en Woord, januari 1993

In augustus van dit jaar vertrok Sieth Delhaas voor tweeënhalve maand naar Amerika om daar de laatste 1100 kilometer van een in februari 1992 gestarte vredes-pelgrimage mee te lopen. In november 1992 sprak ik met haar daarover.

Sieth Delhaas is vanaf 1970 werkzaam als freelance publiciste; zij is sterk betrokken bij de vredesbeweging en de vrouw-en-geloofbeweging. Om zich te specialiseren volgde zij van 1978 tot 1982 een HBO-opleiding theologie. Zij schreef onder andere het boek *Feministische theologie, een 'dwaalweg'*. Momenteel studeert zij Algemene Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit. Verder doet zij cursuswerk en houdt zij lezingen.

Sieth, moeder van vier volwassen kinderen, scheidde van haar eerste echtgenoot en woont sinds de dood van haar tweede man nog met haar jongste dochter.

Wat was dat voor pelgrimage waar je in meeliep?

Dat was de 'European Peace Pelgrimage '92' (EPP), een Nederlands initiatief van Frits ter Kuile, totaalweigeraar en jarenlang actief in Woensdrecht. De directe aanleiding van de pelgrimage was het bezoek van de Indiaanse Western Shoshone vrouw, Paula Estevez aan Europa in 1989. Zij deed toen een krachtig beroep, met name op de vredesbewegingen, om haar volk te steunen in de strijd tegen het testen van kernbommen in de Nevada, hun land. Dat testen van kernwapens – waarmee wij ons in Europa laten beveiligen – gaat ook na het einde van de koude oorlog nog steeds door.

De gevolgen van de kernproeven zijn vreselijk voor de mensen daar. Zo vertelde Paula Estevez dat er veel leukemie en kanker onder de Indianen voorkomt en dat er veel misvormde baby's worden geboren. De Vredespelgrimage was bewust georganiseerd in het Columbusjaar 1992, 500 jaar onderdrukking van Indiaanse volken. Het was zowel bedoeld als protest tegen het testen en de uraniumwinning, als een vorm van excuus aanbieden aan de inheemse bevolkingen en het steunen van hun landeisen. De pelgrimage, die dwars door Amerika ging en waarin behalve Nederlanders ook andere Europeanen meeliepen, gemiddeld 15 tot 40 personen, had als einddoel om op 12 oktober - de datum van de 'inval' van Columbus in Amerika -, de Nevadatest-site te bereiken.

Wat was jouw persoonlijke motief om een deel van deze tocht mee te lopen?

Allereerst was het een soort bezinning voor mijzelf op allerlei dingen die mij de afgelopen tijd aan het denken hadden gezet. Ik zat ook met een stuk frustratie: Wat mij heel erg had

geschokt was het feit dat 80% van de Nederlanders in 1981 vóór de Golfoorlog was. Ook vredesmensen stonden hier heel anders in. Omdat het nu om Arabieren ging? Er wordt nog steeds in groepen gedacht. Waar waren al die duizenden die vroeger tegen de kernwapens demonstreerden? Ook vanuit de vrouwenbeweging waren er nauwelijks protesten. Bij een demonstratie in Amsterdam zag ik slechts drie vrouwen van de vrouw-en-geloofbeweging. Dit gaf voor mij aan dat er blijkbaar iets fundamenteel mis is in het denken over vrede. Wat mij zorgen baart en ook wel teleurstelt is de weinig politieke houding van veel vrouwen in de vrouw-en-geloofbeweging. Voor mij is het m'n leven en als je dat niet terugvindt bij anderen krijg je het gevoel iets te verliezen wat belangrijk voor je is.

Daarom heb ik daarover ook een brief geschreven naar de organisatie van de Vrouwensynode Tot mijn vreugde is dat opgepikt; zij stuurden mij, namens de vrouwensynode een verklaring om door te geven aan de Indiaanse vrouwen.

Tijdens een zogenaamde Healing Global Wounds-bijeenkomst op 10 oktober tegenover de testsite, heb ik deze verklaring voorgelezen en aangeboden aan Paula Estevez en andere Indiaanse vrouwen. Er waren ook berichten van het Oecumenisch Vrouwencontact en de subwerkgroep van de Raad van Kerken 'Vrouwen in een pluriforme Samenleving'.

Wat heeft deze pelgrimage voor jou betekend?

Wat de meeste indruk op me heeft gemaakt is het contact met de Indianen, hun rituelen, hun houding tegenover de aarde. Zij vertelden ons, dat wij de allereerste Europeanen waren die hun excuus kwamen aanbieden en die zich bewust waren van alles wat de Indianen in de loop der eeuwen was aangedaan. Waar ik mij beschaamd over voelde, was het feit dat wij maar een stel privé personen waren en in feite niemand, officieel, vertegenwoordigden. En de realiteit dat de uitroeiing gewoon verdergaat, alleen 'geciviliseerder', was erg schokkend.

Je moet weten dat er zo'n 18 miljoen Indianen in Noord-Amerika leefden toen de eerste kolonisten daar neerstreken. Deze mensen zijn in de loop der eeuwen bestreden, verdreven van hun gronden en samen gejaagd op de meest onvruchtbare stukken land.

Zij zijn beroofd van hun natuurlijke middelen voor levensonderhoud zoals visserij, jacht en landbouw. Ze hebben alles verloren en moeten daardoor vaak op kosten van de overheid leven. Bovendien bleek de schamele 1% grond die aan hen was gelaten, de belangrijkste grondstof voor kernwapens, uranium, te bevatten.

Zo hebben de VS hen als mijnwerkers ingezet, die volledig onbeschermd en totaal niet voorgelicht over de gevaren voor de gezondheid, het smerige werk laten opknappen. Pas begin jaren tachtig werd bekend, door de vele misvormde kinderen die werden geboren en het toenemende aantal kankergevallen, hoe gevaarlijk dit werk is. De eerste periode van de tocht voelde ik mij steeds gedeprimeerder door al deze verschrikkelijke feiten.

Je krijgt last van je eigen cultuur en religie. Ik vroeg me af wat daar in godsnaam mis mee is, dat christenen nog steeds doorgaan met deze waanzin. En dat we ons zelf ook nog als fatsoenlijke christenen zien.

Wat bedoel je met last krijgen van je eigen cultuur en religie?

Vanaf Las Vegas, het laatste stukje van de tocht, wandelden een aantal Indianen mee. Elke ochtend en elke avond hielden zij een 'circle' waarbij zij gebeden uitspraken. Wie wilde mocht hieraan deelnemen. Het gaat over de natuur, de grote Schepper en moeder aarde. Zij zeggen 'de aarde is stervende', dat is het centrale punt van hun zorg en gebeden.

Hun beeld van de schepping is allesomvattend: mens, dier, planten en de elementen. Dus niet alleen het milieu, wat bij ons erg 'in' is. De onderdrukking van 500 jaar heeft hun eeuwenoude cultuur niet kunnen vernietigen, dat zegt toch heel wat! Ik werd erg aangesproken door hun rituelen, het raakte mij emotioneel.

Er zitten elementen in waarbij ik mij thuis voel, het was een gevoel van verbondenheid, iets dat ik nog nooit heb gehad in de kerk. Het contrast met onze godsdienst en cultuur was confronterend voor mij.

Wij hebben altijd geleerd dat bijvoorbeeld het aanroepen van voorouders 'heidens' is. Het geloof binnen de kerk is 'Westers'.

Dat is ook wat de Koreaanse feministisch theologe Chung Hyun-Kyung ons probeert duidelijk te maken. Ik bedoel niet dat wij nu 'Indiaantje moeten gaan spelen', maar in hoeverre durven wij de uitdaging aan te gaan om datgene wat ons altijd als 'heidens' is verkocht, te onderzoeken? Voorbij kerkgrenzen te gaan?

Feministische theologie heet een fundamentele cultuurkritiek te zijn, ik denk dan bijvoorbeeld aan het boek van Catharina Halkes 'En alles zal worden herschapen...'. Het gaat niet om de helft van de koek maar om een geheel andere koek, om het in Sölle's woorden te zeggen. Maar eerlijk gezegd durf ik deze stellingname tegenwoordig niet meer zo radicaal naar voren te brengen in mijn publicaties. In hoeverre maakt de vrouw-en-geloofbeweging dit waar? Wij zijn met velen, toch zijn wij geen inspirerende beweging binnen de samenleving. Zijn we bezig met het veranderen van de samenleving? In hoeverre blijven we toch nog aan de kerk hangen, en blijven wij compromissen sluiten? Ik ben bang dat we over een tiental jaar moeten constateren dat er hoogstens een paar rozijnen aan de 'ouwe koek' zijn toegevoegd.

Wat vind je van het werkplan van de Vrouwensynode, daarin zijn toch een aantal duidelijke strijdpunten geformuleerd en in ieder geval hebben de deelnemers zich voor het merendeel daaraan moreel verbonden.

Ik heb het plan nog niet gezien, maar dat laatste vind ik positief. Tegelijkertijd rijzen bij mij vragen als: is er een bepaald strategisch plan uitgezet, hoe wordt er invulling aan gegeven, hoe wordt het concreet gemaakt? We hechten allemaal heel erg aan het feit dat wij een

beweging zijn, toch zijn er bepaalde structuren nodig, kaders van waaruit richting kan worden gegeven. Er is op z'n minst een coördinatiepunt nodig! We moeten zelf structuren scheppen en er zelf ook geld in steken.

Als vrouwen moeten we veel meer onze macht gebruiken. Om die reden zit ik in de Europacommissie van de werkgroep Vrouw-Kerk-Beleid, de dreiging dat het met name voor vrouwen slechter zal worden is groot. Wij moeten contacten leggen, signaleren, aan de bel trekken. We kunnen niet alleen in kleine praatgroepjes bij elkaar blijven komen. Als we echt een andere wereld willen dan is er werk aan de winkel.

Hoe denk jij persoonlijk, na deze pelgrimage, verder te gaan?

De geestelijk leider van de Shoshone Indianen zei tegen ons, jullie moeten het verleden achter je laten. Hij bedoelde niet dat het leed en het onrecht over is, maar hij zei: Wij moeten samen verder, ga terug naar jullie eigen land, verspreid dat wat wij denken, onze levensvisie: want de aarde is stervende.

Wij zullen onze levenswijze drastisch moeten veranderen. Onze geldeconomie is de allergrootste boosdoener! Hij vertelde dat zij tot op heden hun 'geheimen' nooit eerder aan blanken hadden verteld, maar dat zij dit zwijgen nu wilden verbreken omdat de aarde er zo slecht voor staat. Zij waren intens dankbaar dat wij uit Europa waren gekomen, en deze lange, zware tocht liepen uit solidariteit met de strijd van de Indianen.

Wat ik al eerder zei, het over grenzen gaan, onderzoeken waar het mis is gegaan in onze cultuur, dat is wat me nu bezighoudt.

Ik heb al enkele uitnodigingen gekregen om te komen vertellen over deze pelgrimage. Een cursus die ik geef over de eerder genoemde Koreaanse Chung Hyun Kyung, hangt ook hiermee samen. De pelgrimstocht gaat door!

Op de bres voor Amerikaanse Indianen (1992)

Pelgrim Sieth Delhaas uit Vught loopt elfhonderd kilometer

Van een verslaggeefster

Brabants Dagblad, 1992

Vught – Haar tent en andere spullen heeft ze nog niet uitgepakt. Dit met het oog op de aanwezigheid van radioactief stof uit de Nevadawoestijn. Ze eet klei en zeewier om haar lichaam van eventuele straling te ontdoen. De voettocht van elfhonderd kilometer door de Verenigde Staten voerde deels door een gebied waar regelmatig kernproeven worden genomen. Sinds een paar dagen is ze weer thuis. Gedreven vertelt Sieth Delhaas over de redenen van haar pelgrimstocht: het onrecht dat de Indianen al vijf eeuwen lang wordt aangedaan.

foto: Felix Janssens

Met enige moeite spreidt Delhaas een landkaart op de grond uit. Het ding valt bijna uit elkaar.

Zorgvuldig legt ze het stuk met Albuquerque op zijn plaats. Daar, in het westen, begon haar reis. Ze wijst op de paars omrande gebieden waardoor haar tocht voerde: de Indianenreservaten. “Het is alsof je door een ontwikkelingsland trekt”, vertelt ze, “zo armoedig zien de reservaten er uit.”

Tijdens haar reis werd twee keer een radioactieve lading tot ontploffing gebracht. Zelf was ze honderd kilometer verwijderd van de plek des onheils, maar vijf jonge Belgische pelgrims waren op het moment van de explosie vlakbij. “De autoriteiten wisten dat zich op twee kilometer afstand mensen bevonden. Diezelfde ochtend nog waren ze door de jongeren op de hoogte gebracht. En later op de dag heeft het groepje vuurpijlen afgeschoten om zich kenbaar te maken. Willens en wetens werd toch op de knop gedrukt.

Op 12 oktober was het precies vijf eeuwen geleden dat Columbus Amerika ontdekte. Dat is in de VS op grootse wijze gevierd. Maar voor de Indianen bracht zijn komst alleen maar onheil. Onheil, waaraan geen einde lijkt te komen. “Eerst zijn ze naar de woestijnen verdreven, maar toen daar uranium in de grond bleek te zitten werden ze – terwijl ze zich van geen kwaad bewust waren – het slachtoffer van radioactieve straling”, zegt Delhaas verontwaardigd. “Nu de uraniumprijs sterk gedaald is, zijn de mijnen verlaten. Maar nog altijd veroorzaken de open schachten een verhoogd stralingsniveau in het gebied. De toenmalige exploitanten hebben niet eens de moeite genomen om de mijnen af te sluiten.”

Delhaas maakte deel uit van een groep, waarvan het aantal – meest Nederlandse – deelnemers varieerde van 15 tot 40. In totaal werd meer dan vierduizend kilometer afgelegd. De Pelgrims, die elk een deel van de route liepen, droegen gebedsstokken met zich mee. Op

Columbusdag werden deze stokken op ceremoniële wijze aan de Indianen in het testgebied overhandigd.

Uit naam van de Nederlandse vrouwenbeweging liet Delhaas drie brieven achter. Ze wilde een steen mee terug nemen, maar dit werd haar – vanwege mogelijk stralingsgevaar – door een Indiaanse vrouw ontraden. Daar schrok ze wel van. “Het is zo’n prachtig gebied”, zegt ze, terwijl ze foto’s toont van een uitgestrekt landschap.

‘Vijfhonderd jaar geleden ontdekten de Amerikanen Columbus op hun stranden en niet andersom’, vindt Sieth Delhaas.

Radioactiviteit

“Radioactiviteit zie je niet, ruik je niet en proef je niet. Alleen de gevolgen zijn merkbaar. Daardoor weet je dat het er is. Alle families in het gebied hebben doden te betreuren door kanker. Kinderen worden misvormd geboren. Om dicht bevolkte gebieden te ontzien, worden alleen kernproeven genomen als de wind in hun richting waait. Het ‘benedenwindse’ volk, dat voornamelijk uit Indianen bestaat, is vogelvrij.”

Delhaas is teleurgesteld door de weinig kritische opstelling van Nederland. “Van de Broek volgt blindelings de defensiepolitiek van de Verenigde Staten. Als Nederlanders staan we er veel te weinig bij stil dat de Indianen ook voor onze Veiligheid worden opgeofferd.”

De samenhang der dingen (1992)

Modulair, 25 november 1992, jaargang

Bij het afscheid wenst Sieth Delhaas (56) uit Vught haar gast sterkte toe. Zij heeft zelf in de journalistiek gezeten en weet hoe moeilijk het kan zijn binnen een beperkte ruimte een samenhangend stuk te fabriceren uit het relaas van iemand die lang aan het woord is, veel onderwerpen aanroert en zich voortdurend heel genuanceerd uitdrukt.

Sije van den Bosch

Er valt in onze wereld veel te verbeteren. Aan die conclusie valt niet te ontkomen voor ieder die langer dan een kwartier met Sieth Delhaas praat over de dingen die haar bezighouden en in beweging brengen.

Dat laatste mag letterlijk worden genomen: eind oktober is zij teruggekeerd uit Amerika, waar zij enkele weken lang heeft meegedaan aan de Europese Vredestocht (European Peace Pilgrimage).

foto: Flip Franssen

Thuis is zij druk bezig met het weer oppakken van allerlei draden, waaronder die van de studie Cultuurwetenschappen. Een jaar geleden heeft zij haar propedeuse gehaald. Voorlopig gaat zij door, maar een afgebakend doel heeft zij niet voor ogen. Belangrijker dan het binnenhalen van een doctoraal diploma vindt zij het feit dat menig OU-cursus haar een scherper beeld geeft van (wan)toestanden die zij met veel inzet bestrijdt.

‘Leven in letters’ was de eerste cursus die Sieth in huis haalde. Dat gebeurde in een periode dat zij na veel schrijf-, lezingen- en cursuswerk sterk de behoefte voelde kennis bij te tanken. De afgelopen veertig jaar heeft zij veel schriftelijke opleidingen gevolgd en zij wist dat zij leren niet vervelend vond, maar nog nooit eerder voelde zij zich zo gegrepen door de stof.

Als tweede cursus koos zij ‘Het westers gezin’. Opnieuw was het raak:

‘Ik had veel aan feministische theologie gedaan en gaf daar ook cursussen over. Verder was ik betrokken bij de strijd voor het verbeteren van de positie van bijstandsvrouwen. Voor al die activiteiten was het nuttig op de hoogte te zijn van de ontstaansgeschiedenis van het gezin. De cursus gaf mij instrumenten om binnen het vrouwenwerk te gebruiken. Ik heb in die tijd nog brieven geschreven aan staatssecretaris Ter Veld en aan leden van de Tweede Kamer.’

‘Je trouwt later immers toch.’ Sieth Delhaas hoort het haar moeder nog zeggen, toen aan het eind van de jaren veertig de vraag aan de orde was naar welke school zij zou gaan. Zij had naar de hbs gekund, maar het werd de mulo. ‘Ik was toen nog niet zo strijdbaar als nu,’ zegt zij. ‘Na het examen ben ik op een kantoor gaan werken. In mijn vrije tijd volgde ik schriftelijke cursussen: steno, Engels, handelscorrespondentie en een secretaresseopleiding. Ook de opleiding journalistiek heb ik, tien jaar later, schriftelijk gedaan. Als er in die tijd een

Open universiteit was geweest, zou ik mij vast aangemeld hebben.’

Toen Sieth vierendertig was en op freelance basis de nodige journalistieke ervaring had opgedaan, haalde zij informatie in huis over de opleiding voor de MO-akte geschiedenis. Via die studie hoopte zij meer gespecialiseerd journalistiek werk te kunnen krijgen. Achteraf lijkt zij verwonderd over haar besluit niet aan de opleiding te beginnen: ‘Mijn belangrijkste motief was dat ik zeker achtendertig jaar zou zijn als ik klaar was met de studie. Dat vond ik te oud. Vier jaar later ben ik begonnen met de opleiding tot catecheet. Eigenlijk had ik daarvoor iedere zaterdag naar Utrecht gemoeten, maar met het oog op mijn privéomstandigheden kreeg ik toestemming om de studie schriftelijk te doen. Dat ging mij goed af. In de journalistiek had ik geleerd mij duidelijk en scherp uit te drukken.’

Sieth heeft geen universitaire opleiding gevolgd, maar noemt zichzelf toch theoloog. Tot in de jaren zestig of zeventig was de theologie voor vrouwen in de praktijk een verboden wereld. Zij kent de wereld der gereformeerden goed genoeg om te weten dat in veel gemeenten het verzet hoog zou oplaaien als er een vrouw in beeld zou komen als voorganger. Zelf heeft zij geen ambities in die richting, al staat zij wel eens op de kansel. ‘Ik doe dat alleen wanneer ik zeker weet dat de mensen open staan voor de dingen die ik verkondig,’ zegt zij. ‘Ik heb veel ervaring met cursussen en lezingen en merk het onmiddellijk wanneer dat niet het geval is. Het merendeel van mijn lezingen gaat over feministische theologie, maar ik houd ook inleidingen over vrouwengeschiedenis over vrouwen en economie. Ik kom er steeds meer achter dat alles met alles samenhangt.’

Met waardering praat Sieth Delhaas ook over de cursus ‘Het ontstaan van de industriële samenleving’. Tot in de Middeleeuwen had ieder een eigen stukje grond. In de periode van de Renaissance kwam daar een eind aan met als gevolg dat velen voor een ander moesten gaan werken om brood op de plank te krijgen. De praktijk werd dat de mannen buitenshuis de kost verdienden. Hun vrouwen bleven thuis. De arbeid die zij daar verrichtten, werd nauwelijks belangrijk geacht. Er is weinig nieuws onder de zon. Nog altijd wordt bij het berekenen van het bruto nationaal produkt niet het werk meegeteld dat binnen de meeste gezinnen door vrouwen wordt verricht: eten koken, kinderen verzorgen en opvoeden, het huis netjes houden en zorgen voor schone en hele kleren.

De positie van de bijstandsvrouwen in Nederland illustreert volgens Sieth de waarde die de westerse samenleving toekent aan vrouwen. Zij mogen helpen bij het draaiende houden van de maatschappij door het scheppen van zodanige voorwaarden dat de mannen kunnen deelnemen aan het arbeidsproces en zorgen daarnaast voor toekomstige deelnemers aan datzelfde arbeidsproces. Als er sprake is van een echtscheiding, verandert de positie van de vrouw: ‘Zij wordt de arbeidsmarkt op gedreven zodra zij geen man verzorgt. De duimschroeven worden in deze tijd steeds verder aangedraaid. Eerst mocht een vrouw thuis blijven tot de kinderen twaalf werden, de nieuwe Nabestaandenwet dwingt haar al eerder een werkkring te gaan zoeken. De huwelijkswetgeving is voor vrouwen zonder meer slecht. Ik vind het in een woord beangstigend dat de laatste tijd overal de winkels met bruidsjaponnen de grond uit schieten.’

In de jaren zestig en zeventig heeft Sieth Delhaas meegedaan aan de protesten tegen de oorlog in Vietnam. Later bleef zij actief binnen de vredesbeweging. Toen begin 1991 de Golfoorlog uitbrak, heeft zij veel naar het Amerikaanse tv-station CNN gekeken. Verbijsterd zag zij hoe daar nieuws werd gemaakt op een manier die de oppervlakkige kijker kon doen

geloven dat er geen doden vielen en dat er zoiets bestaat als een schone oorlog. Mede om die frustratie weg te werken, besloot zij te gaan meedoen aan de **European Peace Pilgrimage**.

Deze actie met een sterk Nederlands tintje is niet alleen bedoeld als pleidooi voor een schoon milieu en voor een totaal verbod van kernwepnproeven, maar ook om de landeisen en -rechten van inheemse (Indiaanse) volken in Amerika te ondersteunen.

Onze veiligheid sinds de Koude Oorlog is betaald door de Indiaanse volken. Dat is de kern van één van Sieth Delhaas' stellingen. Vele honderden of zelfs duizenden Indianen hebben het leven gelaten door de kanker die zij opliepen in uraniummijnen, waar zij de kost moesten verdienen nadat hun het land was afgenomen dat zij eeuwenlang hadden gebruikt. In New Mexico, Arizona en Nevada heeft zij al wandelend tientallen kraters gezien ter grootte van een flink flatgebouw, stille getuigen van de kernproeven die daar sinds de jaren veertig zijn genomen ook voor de veiligheid van West-Europa. Langs de Kleine Coloradorivier heeft zij mijnen gezien die zonder enige beschermende maatregel zijn achtergelaten toen de produktie van uranium niet meer lonend was. 'Dat ligt daar gewoon te stralen,' zegt zij, 'de mensen in de buurt hebben geen idee van de gevaren waaraan zij blootgesteld staan.'

De Amerikaanse historicus Howard Zinn heeft in een dikke studie de geschiedenis van het gewone volk beschreven. Sieth Delhaas heeft het boek gelezen en de conclusie getrokken dat 'wij Europeanen' in Amerika op een schofterige manier land in bezit hebben genomen, voorbijgaand aan het feit dat sommige streken al 30.000 jaar werden bewoond door Indiaanse volken.

Als zwaarst getroffen categorieën slachtoffers in de V.S. noemt zij: Indianen, arme Europeanen, vrouwen en zwarten. 'Hun lijken vormen de basis van de huidige Verenigde Staten,' zegt zij, en passant vermeldend, dat de OU-cursus 'Franklin D. Roosevelt en het moderne Amerika' nauwelijks aandacht besteedt aan de positie van de Indiaanse volken. 'Het is een samenleving die gebaseerd is op roof. Als ik psycholoog was, zou ik willen weten wat het voor het collectief bewustzijn van een volk betekent op zulke grond te wonen.'

Cursus Vrouwengeschiedenis geeft vrouwen stuk herkenning (1991)

Auteur en dagblad onbekend, w.s. Weert e.o.

Interview in de Weerter bibliotheek circa 1991

Wat kun je zelf leren van een vrouw die in de Middeleeuwen aan de man werd gebracht of van een Duitse kunstenares die twee wereldoorlogen overleefde? Wat steek je op van een Joodse vrouw die overging naar het katholieke geloof of van een Indiaanse uit Guatemala aan wie vorig jaar de Nobelprijs voor de vrede werd toegekend? Al deze vrouwen gingen tegen de heersende opvattingen van hun tijd in. Ze deden wat ze vonden dat gedaan moest worden en dat werd hen niet altijd in dank afgenomen.

Over deze vrouwen gaat de cursus *Vrouwengeschiedenis* die Sieth Delhaas voor de vierde keer in Weert geeft. Dit jaar wordt de cursus door de werkgroep “Vrouw, geloof en leven” georganiseerd. Voorheen werd de cursus door Relevo verzorgd. Dit jaar heeft de gemeente Weert middelen beschikbaar gesteld, zodat de kosten per cursusdag een tientje lager’ liggen dan vorige jaren en nog meer vrouwen kunnen deelnemen.

Enthousiasme

foto: Henny Erkens

Ans Soulier uit Weert heeft de cursus al drie keer gevolgd en in oktober, als de cursus weer van start gaat, zal ze er opnieuw bij zijn. “Het interessante van de cursus is, dat je er zoveel in herkent. Sieth vertelt niet alleen over de vrouw zelf, maar ze plaatst hen in hun tijd. Het wordt je duidelijk hoe het leven was in die samenleving, waarom ze in toom moesten worden gehouden. Daardoor kun je de lijn doortrekken naar onze tijd en krijg je meer inzicht, ook in je eigen leven”.

Eén dag kan ook

Sieth Delhaas geeft dezelfde cursus in Antwerpen, Venlo en nog een aantal plaatsen. “Ik vind het fijn dat ik de cursus vaker kan geven. Er zit nogal wat voorbereiding aan vast en zo bereik ik veel vrouwen. Voor veel vrouwen is geschiedenis alleen oorlog en politiek. In de cursus krijgt de geschiedenis kleur in de vorm van vrouwenlevens en komen de specifieke vragen van vrouwen aan de orde.

Je hoeft niet de totale cursus te volgen, maar je kunt ook één dag komen. Je kiest dan voor de vrouw die jou het meest aanspreekt. Vooraf krijg je wat te lezen, zodat het duidelijk wordt waarom deze vrouw juist in die tijd bekendheid kreeg. Je leest iets over de vrouw zelf en tot slot krijg je de tekst die de vrouw zelf heeft geschreven. Samen praten we er over en

er komen veel reacties los. Je leert van de ideeën die zij had en je ziet hoe ze doorwerken in de tijd.”

Zelfstandig verder

Voor Ans staat het buiten kijf dat je er kritischer van wordt. “Je kunt een voorbeeld stellen. Die vrouwen kwamen voor hun mening op, ze profileerden zich. Na zo’n cursusdag duik ik de bieb in, op zoek naar meer informatie. Dat is heel makkelijk. Sieth geeft ook altijd een lijstje met literatuur zodat je zelfstandig verder kunt. Dat wil je dan ook, omdat zo’n vrouw voor je is gaan leven”.

Het Europese huis inrichten

Voor Sieth is de cursus belangrijk omdat het vrouwen tot denken aanzet. “Als je zicht hebt op het verleden kun je daardoor de toekomst een andere wending geven en krijg je meer greep op je eigen situatie. Door de ontwikkelingen, niet alleen hier maar ook in Oost-Europa zie je de verarming van vrouwen. Steeds vaker moeten ze van een bijstandsuitkering leven en is hun scholing onvoldoende. Hun positie wordt steeds slechter. Europa verandert. Er is opkomend fascisme en racisme. Mensen worden individualistischer.

Niet alleen mannen moeten zich hiermee bezighouden. Vrouwen moeten de kans krijgen het Europese huis mee in te richten, kamer voor kamer. Van vrouwen uit de geschiedenis kun je leren hoe je als vrouw daarin je stem kunt laten horen.”

In haar nieuwste boek ‘Tsongestin in Minsk’ gaat Sieth Delhaas hierop in. Ze verwerkt haar ervaringen bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Wit-Rusland in 1991. Als enige Nederlandse in het gezelschap van Duitse vrouwen geeft zij de complexe problemen weer die vrouwen in Oost en West raken.

Leren van het verleden is werken aan de toekomst (1991)

Hanneke Peters

De Telegraaf, zaterdag 21 september 1991

In de zitkamer van publiciste Sieth Delhaas hangt een grote ingelijste poster van de Russische schilder Malevich. Het stelt een vrouw voor zonder gezicht en zonder, armen.

“Voor mij een symbool hoe vrouwen door de eeuwen heen hebben moeten leven. De maatschappij heeft hen altijd beknot in hun doen en laten. Mannen hebben de geschiedenis geschreven, een vrouwonvriendelijke geschiedenis. Het wordt tijd dat wij ons eens verdiepen in ons eigen specifiek verleden”, meent Sieth Delhaas.

Afgelopen week heeft zij het eerste deel van haar cursus *Vrouwen leren van vrouwen uit de geschiedenis* afgerond. In de komende weken volgen nog drie bijeenkomsten.

“Het fatalistische gezegde ‘de geschiedenis herhaalt zich’, vind ik absolute onzin. Alleen al om dat te ontzenuwen, heeft deze cursus zin. De mens onderscheidt zich van dieren en planten, omdat hij keuzes kan maken. Wij kunnen juist leren van in het verleden gemaakte fouten en daarmee de toekomst veranderen. Bovendien zijn er wel degelijk vrouwen geweest die invloed op de geschiedenis hebben gehad. Alleen worden ze zelden in de geschiedenisboekjes vermeld. Tijdens deze bijeenkomsten behandel ik vrouwen, die door hun optreden uit de schaduw Van hun tijd zijn getreden.”

Dit keer zijn dat de kloosterlinge Teresa van Avila, die ondanks veel tegenstand van kerkmannen en andere obstakels in haar tijd er toch in slaagde 20 kloosters te stichten. Camille Claudel, die beeldhouwster was in een tijd die dat vrouwen niet toestond, inspirator van Auguste Rodin, die vijftien jaar haar minnaar was en die tegen haar zin de laatste 30 jaar van haar leven vegeteerde in een krankzinnigengesticht, terwijl ze niet krankzinnig was. Verder de Indonesische vechtster voor onafhankelijkheid en gelijkberechtiging van vrouwen, Raden Adjeng Kartini en de filosofe en schrijfster Simone de Beauvoir. In 1949 maakte zij met haar boek *De tweede sekse* mannen belachelijk, zo meende de Franse filosoof Camus. Tevens is zij de aanstichtster van de tweede feministische golf.

Geboeid

Zelf raakte feministisch theologe Sieth Delhaas geboeid door de geschiedenis van de vrouw toen zij een boek schreef over Katharina von Bora, de echtgenote van Maarten Luther.

“Er zijn boeken vol geschreven over Luther, maar zijn vrouw wordt slechts zijdelings vermeld als een tuttig huisvrouw. Maar dat was zij absoluut niet. Luther was nogal ziekelijk en Katharina was het die hem tekens weer oplapte. Via haar werk, zoals het beginnen van een

bierbrouwerij, zorgde zij er voor dat Luther niet geplaagd werd door geldzorgen en kon blijven werken. Als je dat niet weet, knoop je de man los van zijn verleden en is zijn leer zoals zijn theorie over het huwelijk minder goed te begrijpen.”

Na haar theologiestudie begon Sieth Delhaas thuis aan vrouwen cursussen in de theologie te geven, waarin veel geschiedenis zit verweven. Vijf jaar geleden vroeg het Abdijhuis in Heeswijk-Dinther haar of zij daar feministische cursussen wilde geven.

“Als je alleen al de bijbel leest, zie je hoe vrouwonvriendelijk die verhalen zijn. Maar natuurlijk is niet alleen de godsdienst schuld aan de rol van de vrouw door de eeuwen heen. De cultuur heeft bijvoorbeeld ook grote invloed gehad op de positie van de vrouw. Ik probeer terug te kijken naar interessante vrouwen in hun eigen tijd. Als ik de contrareformatie zou behandelen, vinden vrouwen dat over het algemeen niet boeiend. Betrek ik daarbij een vrouw als de non Teresa van Avila (1515-1582), dan krijgt dat stuk geschiedenis een heel andere dimensie en vinden vrouwen het wel interessant”, weet Sieth Delhaas uit ervaring. Haar lezingen trekken vele toehoorders.

Keuzes

De eerste feministische golf eindigde, omdat vrouwen dachten dat met de verovering van het kiesrecht alles vanzelf in orde zou komen. De tweede feministische golf dreigt dood te lopen, omdat te veel vrouwen verwachten dat economische zelfstandigheid alles is. Leren van het verleden is werken aan de toekomst. De loop van de geschiedenis hangt af van keuzes die mensen maken en vrouwen hebben zelden een rol gespeeld waarin hun overtuiging kon worden vastgelegd in regels en wetten.

Sieth Delhaas vindt het de hoogste tijd dat daarin verandering komt:

“Allereerst moeten al die negatieve theorieën over vrouwen die in de loop der tijden zijn opgebouwd, worden ontkracht. Verder moeten vrouwen er zelf voor zorgen dat dat beeld gaat veranderen door zich anders te gaan gedragen. Dat is natuurlijk een lang proces, maar je moet ergens beginnen. Als ik zelf iets heb geleerd van de levens van al die interessante vrouwen dan is het wel dat de inspanningen van vrouwen zich niet mogen beperken tot het eigen leven en het gezin als zij hun ideaal van zelfbeschikkingsrecht en gelijkberechtiging werkelijkheid willen laten worden.”

Een eeuw sinds Aletta (1991)

Tentoonstelling in bibliotheek Weert

dagblad Weert (?) naam onbekend, 3 januari 1991

Ria Geboers

Bij wie is het bekend dat de eerste vrouwelijke arts in Nederland Aletta Jacobs heette? Wie weet dat zij zich enorm heeft ingezet voor het vrouwenkiesrecht en de internationale vrouwenvredesbeweging? Wie is ervan op de hoogte dat zij een van de oprichtsters was van **de Bond van Neomalthusianen**, die pleitte voor geboortebeperking? Wie weet dat zij zich heeft ingezet voor het vrouwelijk winkelpersoneel dat zelfs niet mocht gaan zitten als er geen klanten in de winkel waren?

Lang niet iedereen weet hoe belangrijk de rol van Aletta Jacobs is geweest in het maatschappelijk leven en hoe groot haar invloed is op de maatschappij van nu. In januari is in de bibliotheek in Weert een tentoonstelling te zien over Aletta Jacobs. De lijn wordt doorgetrokken naar de tegenwoordige gezondheidszorg.

Geschiedenis van vrouwen

Aletta Jacobs is redelijk bekend, maar de naam van talloze vrouwen die het aanzien van de wereld hebben beïnvloed, is vergeten, terwijl we wel de namen van mannen kennen.

Hebben vrouwen zó weinig gedaan, hebben ze zich zó weinig ingespannen, zijn ze zó lui geweest in de loop der eeuwen?

Relevo, het centrum voor Religieuze en Levensbeschouwelijke Vorming in Weert, organiseert een serie lezingen over vrouwen die zich kritisch hebben opgesteld ten aanzien van de wereld om zich heen. Ondanks dat is er over hen weinig of niets terug te vinden in de geschiedenisboeken.

De laatste jaren wordt de geschiedenis van die vrouwen onderzocht en aan het licht gebracht. Om de eigen geschiedenis en het leven beter te kunnen begrijpen is het belangrijk vrouwen uit het verleden “op te graven” en te zien wat je van hen kunt leren. Vooral voor vrouwen.

In een korte cursus die door Sieth Delhaas uit Vught voor Relevo wordt gegeven, worden, de levens van Clara van Assisi, Katharina von Bora (zij was de vrouw van kerkhervormer Maarten Luther), Aletta Jacobs en de vrouwen van de Begijnenbeweging toegelicht.

Sieth Delhaas is schrijfster en feministisch theologe. Feministische theologie is een vorm van theologie die twintig jaar geleden nog niet bestond.

Wat is feministische theologie?

“In de zestiger jaren is vanuit de Verenigde Staten de feministische theologie opgekomen. Vrouwen konden zich niet vinden in de eenzijdige mannelijke benadering in de theologie, alsof vrouwen nooit een rol gespeeld zouden hebben.

Feministische theologie houdt zich voornamelijk bezig met herinterpretatie van bepaalde gedeelten in de bijbel, met de rol en de positie van vrouwen in de Joods-Christelijke traditie. Zij kijkt vanuit de positie die vrouwen hebben in het leven naar die samenleving. Omdat vrouwen in het verleden geen enkele rol hebben gespeeld in het beleid van de kerk, willen feministische vrouwen niets weten van de kunstmatige grenzen die tussen katholieke en protestante gelovigen zijn getrokken. Het is dus een oecumenische bevrijdingstheologie.

Je kunt het ook zien als een kritiek op het functioneren van de kerk en een kritiek op de uitleg van de bijbel. De rol die vrouwen spelen in de kerk en in de samenleving is bepaald door een tweedeling in de maatschappij.

Mannen zorgen buitenshuis, zij zorgen voor het geld, terwijl vrouwen binnenshuis voor de kinderen zorgen. Dat laatste wordt onvoldoende gewaardeerd en betekent o.a. dat de vrouw financieel afhankelijk blijft van de man. Daardoor kan zij niet of nauwelijks invloed uitoefenen op de samenleving.”

Hoe ben je in aanraking gekomen met feministische theologie?

foto: Henny Erkens

“Dat is min of meer bij toeval gebeurd. Ruim tien jaar geleden hield ik me met allerlei maatschappelijke zaken bezig. Ik deed werk voor Amnesty International, kerkenwerk en meer van die dingen. Gewoon uit betrokkenheid. Privé waren er geen problemen, ik had zelf nooit gemerkt dat het niet goed zou zitten tussen mannen en vrouwen. Op een gegeven moment moest in de kerk iemand een preek lezen en ze vroegen mij daarvoor. Ik dacht toen, onnozel: “Waarom zou ik die zelf niet schrijven?” en deed dat ook. Na die preek kwamen er ontzettend veel reacties los: “Een vrouw op de preekstoel en dan nog wel met een zelf geschreven preek!”. Dat mocht alleen de dominee doen. Toen pas realiseerde ik me, dat het allemaal niet zo goed in elkaar stak en werd ik vanuit mijn eigen ervaringen geconfronteerd met ongelijkheid. Daarom ben ik theologie gaan studeren om te weten te komen hoe het in elkaar zit.”

Je trekt de lijn vanuit het verleden steeds door naar het heden.

“Als je je erin verdiept, merk je dat de geschiedenis een mannengeschiedenis is en zie je het beeld van de vrouw als minderwaardig schepsel. Zeker, er worden nu zaken aangepakt en veranderd, maar het gaat niet om de aantallen. De verbetering van regels moet centimeter voor centimeter worden bevochten. Veel mannen hebben er geen interesse in.”

Sieth gaat verder: “Macht hebben is niet erg, maar je moet bereid zijn die macht te delen. Mannen die zich uitbuitend gedragen tegenover vrouwen, gedragen zich ook uitbuitend tegenover kinderen, tegenover het milieu, tegenover de schepping en in wezen ook tegenover

zichzelf.

Wat telt is de wijze van samenleven. Vaak worden verschillen tussen mannen en vrouwen benadrukt, terwijl de overeenkomsten belangrijker zijn. Het gaat om het mens-zijn. Je moet realiseren wat er fout is gegaan in het verleden en proberen een menswaardiger samenleving op te bouwen.”

Niet alleen koopkracht

“Tegenwoordig hoor je alleen praten over koopkracht, daar gaat het in feite niet om. Het gaat om een mentaliteitsverandering. Om een voorbeeld aan te halen: je ziet het in de 1990-maatregel. Hierbij is het de bedoeling dat meisjes ook in het arbeidsproces worden opgenomen en economisch zelfstandig worden. Maar wat niet wordt bevorderd en waar geen aandacht aan wordt gegeven is, dat jongens ook moeten leren zorgtaken op zich te nemen. Nu komt het erop neer, dat de maatregel in feite een bezuiniging is op een aantal sociale voorzieningen, zoals het weduwenpensioen.”

Sieth, even terug komen op cursus “Vrouwen leren van vrouwen in de geschiedenis’ die je al eerder elders hebt gegeven, en die nu in Weert komt. Hoe zijn de reacties daarop?

“Veel mensen denken dat geschiedenis niets met het leven van alledag te maken heeft. Als je ermee bezig bent, ervaar je dat het nu juist wel met je eigen leven te maken heeft en met de toekomst. Het gaat om het inrichten van de samenleving.

Vrouwen die de cursus gevolgd hebben gaan de krant anders lezen, ze gaan cursussen volgen. Ze veranderen hun leven werkelijk.”

Bezoek Rusland (1991)

Sieth Delhaas

interview voor KRO-Kruispunt, 2 juli 1991.

Het zal er in het Verenigd Europa van na 1992 niet beter op worden voor vrouwen, vreest Sieth Delhaas van de Werkgroep Vrouw-Kerk-Beleid, net terug van een reis naar Minsk in Wit-Rusland. Ze is nogal geschrokken van de situatie en vooral van de apathie van de vrouwen daar.

Waarom denkt ze dat het er slechter op wordt voor vrouwen in Europa vroeg Trees van Montfoort haar.

SD: Wij zien dat Gorbatsjov hulp vraagt aan het Westen. Die hulp komt nooit voor niets. We verwachten dat de werkloosheid daar veel groter zal worden en dat betekent dat vrouwen moeten verdwijnen van de arbeidsmarkt, net zoals dat in het verleden in het Westen is gebeurd en ook nu weer gebeurt.

Je ziet dat de vrouwen dat ook maar al te graag doen, maar tegelijkertijd zal hun economische afhankelijkheid toenemen en dat betekent ook dat vrouwen minder invloed zullen krijgen op de politiek, op alles wat er gaande is in de Sovjetunie, alles waar wij in het Westen juist de laatste 25 jaar voor knokken en wat zij door het Socialisme gekregen hebben, maar nu alshetware vrijwillig weer afgeven.

Daarom willen wij proberen contacten te leggen om in gesprekken te kijken hoe we dat kunnen veranderen.

Waarom zou dat hier in het Westen ook slechter worden?

SD: Omdat hier de werkloosheid toeneemt door allerlei technologische veranderingen en we hebben uiteindelijk die economische onafhankelijkheid als vrouwen nog nauwelijks verworven. Als je ziet dat in Nederland maar 40% van de gehuwde vrouwen werkt en daarvan maar een heel klein percentage werkelijk economisch onafhankelijk is omdat de rest in deeltijd banen werkt, of banen die maar voor een heel korte periode zijn vastgelegd, of die op tijden werken die zeer onaantrekkelijk zijn.

Als er kinderen komen kan er vaak niet meer gewerkt worden omdat er onvoldoende opvangmogelijkheden zijn. Je ziet dat vrouwen hun werk dan inleveren en die verwachting is er naar Oost-Europa ook. We hebben gezien dat bij vrouwen in de voormalige DDR die ontwikkeling al gaande is. Zij waren ook bij de reis naar de Sovjetunie en zij zijn al veel kritischer geworden naar het Westen toe en zeer teleurgesteld in het Westen. Die bevestigen eigenlijk onze vermoedens.

U wilt werken aan een uitwisseling van contacten tussen Oost en West vooral tussen vrouwen, hoe ziet u dat precies voor u?

SD: In de eerste plaats willen we proberen mensen uit te nodigen naar Nederland. Martina Heinrichs van *Kerk en Wereld* wil proberen om in samenwerking met dit instituut aan die reis

een programma vast te koppelen. Wij denken er ook aan, we zijn heel erg geconfronteerd met de problematiek van Tsjerbnobyl, en dat speelt hierin ook een heel grote rol, of we hier iets kunnen opzetten voor moeders en kinderen die slachtoffer zijn van deze kernramp.

In Duitsland worden al veel kinderen ontvangen om daar gedurende enkele weken op te knappen, en het andere is dat we proberen deze mensen via die contacten wat meer politiek bewust te maken.

We hebben gemerkt dat door het socialistische systeem de mensen als het ware alle verantwoordelijkheid uit handen is genomen; dat de mensen inderdaad geen initiatieven meer durven te nemen zelf en daardoor ook heel apolitek geworden zijn.

Als je de vraag aan hen stelt waarom willen jullie niet meer politiek bezig zijn, dan verstaan zij daaronder beroepsmatig politiek bezig zijn. Zoals wij zeggen: het persoonlijke is politiek daarvan hebben ze geen idee wat dat is.

Dat gaat dan voor hun gevoel niet over eigen omstandigheden?

SD: Nee, absoluut niet. Politiek betekent voor hen de partijbonzen waar ze een grote weerzin tegen hebben gekregen; dat is voor hen politiek en daarmee willen ze niets meer te maken hebben.

En wat is het voor u dat u aan hen zou willen doorgeven?

SD: Nou, kritisch kijken naar wat je weg doet. Door contacten met vrouwen uit Tsjechoslowakije en ook uit de voormalige DDR, die heel erg teleurgesteld zijn na de veranderingen in hun land, die zeggen: wij hebben wel degelijk verworvenheden in het Socialisme, ook al hebben we het zwaar gehad. Als we terugkeren naar het kapitalistische Westen of wat je ook in Polen ziet en in Tsjechoslowakije, dat de kerken het weer voor het zeggen krijgen, nou dan gaat de situatie voor vrouwen absoluut achteruit.

Het andere kerstpakket: solidariteit (1985)

Marscha van Noesel

Emmer Courant, 24 december 1985

foto: Gérard Damoiseaux

Sieth Delhaas, feministisch theologisch publiciste uit 's-Hertogenbosch, is met haar idee voor 'het andere kerstpakket' de boer op gegaan. In het feministisch maandblad Opzij lanceerde zij haar plan het Leger des Heils, het Humanistisch Verbond, de Rotary en andere instellingen die vooral tegen de kerstdagen in liefdadigheidsdrang uitblinken, te vragen politieke druk uit te oefenen om de positie van bijstandsvrouwen te verbeteren.

Dat is 'het andere kerstpakket', dat bijstandsvrouwen harder nodig hebben dan het pakket met 'allerlei lekkernijen'. Sieth Delhaas spreekt uit eigen ervaring. Ze was zelf enige jaren bijstandsvrouw. In een gesprek over haar 'andere kerstpakket' zegt ze: 'Getrouwde vrouwen moeten solidair zijn met bijstandsvrouwen.'

Sieth Delhaas' feministische geschiedenis begint in 1974 in Winterswijk. Ze kwam er na een periode in Zwijndrecht terecht. Een 'enorme verbetering' want in Zwijndrecht voelde ze zich opgesloten tussen de autowegen.

Winterswijk had dan wel een prachtige bosrijke omgeving, maar Sieth kwam er eigenlijk ook om te werken. Ze had al heel wat jaren ervaring als journaliste bij regionale dagbladen opgedaan, maar in Winterswijk was voor haar op dat gebied geen plaats. Tenslotte vond ze werk bij het gereformeerde jongerenblad Weerwoord, dat tegenwoordig Voetnoot heet en als eindredacteur van 'Kerkleven in Oostgelderland'. Ze heeft het vele jaren 'volgehouden' voor eigen kerk te preken, maar op een ogenblik heb ik daar radicaal een streep onder gezet. Ik dacht: moet ik me nu nog langer inspannen om mensen uit eigen kerk bewust te maken van zaken die ze allang moesten weten?

Sieth raakte in conflict met haar kerk. Ze was de eerste vrouw die in Winterswijk de preekstoel beklom. In de gereformeerde kerk mochten toen bij afwezigheid van de predikant mannen wel bestaande preken lezen. Sieth vond dat ze zelf wel wat te zeggen had en sprak over feministische theologie en over de vrouw in de bijbel. Dat veroorzaakte een enorme rel. Ze kreeg talloze boze brieven. Sieth schreef het bestuur van de kerk zelf een brief met al haar grieven op een rijtje. Dat haalde niets uit. In die tijd begon ze ook haar theologische opleiding. Ze deed dat schriftelijk.

Schuld

In 1979 veranderde er véél in haar leven. Ze ging scheiden. ‘Dat was koren op de molen voor conservatieve mensen in de kerk, die het feminisme graag de schuld gaven van alle relatieproblemen. Het antwoord van de werkgroep *De Vrouw in Kerk en Samenleving* van de Raad van Kerken in Nederland was een boekje, *Blikopener* waarin een aantal vrouwen zich uitsprak over huwelijk, relaties en pastoraat. ‘Dekte men in het traditionele huwelijk de meest uiteenlopende ergernissen met de mantel der liefde toe, veel vrouwen zullen dat niet meer kunnen en willen. Dat is er gebeurd in onze opvoeding: de conflicten werden zoveel mogelijk vermeden, terwijl na een flinke botsing de lucht juist lekker opgeklaard kan zijn.’

Sieth Delhaas ging juist het conflict aan. Ook in Winterswijk toen zij als eerste vrouw in die gemeente ging scheiden. Ze weigerde alimentatie, omdat ze van haar gewezen man ook financieel niet meer afhankelijk wilde zijn. Ze werd bijstandsvrouw.

Toen Sieth een relatie aanging met de predikant van haar wijk, die ook nog eens twintig jaar ouder was dan zij, brak de hel los. Haar man stond op het punt met emeritaat te gaan. De Kerkeraad liet voorzichtig doorschemeren dat hij er maar beter aandeed vast op te stappen. Maar hij bleef op zijn plaats, juist om de discussie maar eens aan te gaan. Er zou een kerkelijk onderzoek naar hun relatie worden ingesteld. ‘Wat zich in die tijd afspeelde heeft me de ogen wel goed geopend. In 1981 zijn we maar getrouwd om van het gedonder af te zijn. De kerk heeft nooit haar excuses aangeboden voor dat merkwaardige gedrag.’

Sieth kan er nu, met haar man verhuisd naar ‘s-Hertogenbosch, zonder emoties over praten. De tijd in de kerk lijkt wel ver achter haar te liggen. In 1982 maakte ze haar theologische opleiding af. In datzelfde jaar kapte ze ook met het vrijwilligerswerk in de kerk. Ze bleef wel lid, maar wilde niets meer binnen haar eigen gemeente doen. ‘De mensen moesten allang bewust zijn van de ellende in de wereld.’ Sieth noemde zich vanaf dat jaar nadrukkelijk feministisch theologisch publiciste. Ze kwam in de kernredactie van *Wending*, maandblad voor evangelie, cultuur en samenleving. Ze wil nu haar journalistieke capaciteiten in dienst stellen van haar doel: solidariteit met bijstandsvrouwen bewerkstelligen. Het probleem is dat bijstandsvrouwen geen vuist kunnen maken. Ze staan met de rug tegen de muur.

Kwetsbaar

Ze is bijstandsvrouw geweest, maar heeft de armoede van de vrouwen die al meer dan vijf jaar van het minimum moeten leven niet meegemaakt. ‘Als ik de verhalen van bijstandsvrouwen nu hoor, voel ik me erg betrokken bij hun strijd. Zij raken geheel geïsoleerd, omdat iedere stap die zij buiten de deur doen geld kost. Ze moeten hun kinderen om kostgeld vragen. De armoede is schrijnend. Ook nu ik weer getrouwd ben, blijf ik voor mijn gevoel toch die gescheiden bijstandsvrouw. Je blijft je bewust van je kwetsbare positie. Het huwelijk is maar een hachelijke veiligheid. Die hangt aan een zijden draadje. Daarom zouden alle getrouwde vrouwen solidair moeten zijn met bijstandsvrouwen. En het kerstpakket dat een groep vrouwen in Eibergen vorig jaar voor bijstandsvrouwen inzamelde, is misschien wel aardig, maar heeft niets te maken met solidariteit, eerder met liefdadigheid uit de vorige eeuw, je schuldgevoelens afkopen.’

Dat doe je misschien ook ongemerkt als je geld in de pot van het Leger des Heils stopt. Dat is helemaal gemakkelijk. Dat hoeft je niet eens iemand te ontmoeten om je liefdadigheid aan aan

te bieden. Dankzij de strijd van de vakbonden hoeft die liefdadigheid niet meer. De sociale voorzieningen zijn er wel, maar de misstanden zijn niet voorbij. De bijstandswet is tot sluitstuk gemaakt. Dat wordt nu zichtbaar in de positie van bijstandsvrouwen.

Ze hadden nooit gedacht dat vrouwen nog eens op zo'n grote schaal gebruik zouden gaan maken van deze wet. De vrouw heeft in onze samenleving een reproductieve functie. Zij moet zorgen dat de man zich gekleed en gevoed voor honderd procent kan inzetten voor de baas. De gescheiden vrouw vervult die functie niet meer. Nu komt het ware gezicht van de maatschappij naar buiten: de gescheiden vrouw is waardeloos geworden. Daarom lijken de partijen zich ook niet zo druk te maken om haar positie. Bijstandsvrouwen zijn in onze samenleving afval. Dat zou toch in de eerste plaats een christelijke partij niet mogen toelaten.'

Sieth laakt het westerse kapitalistisch systeem zowel als het staatskapitalisme in Oost-Europa. 'Er is geen oog meer voor de mens. In ons systeem wordt dat verdoezeld door een geur van christelijkheid. Is het niet verschrikkelijk dat in bepaalde gemeenten bijstandsvrouwen van vijftig jaar weer worden gedwongen zich bij het arbeidsbureau te laten inschrijven, terwijl iedereen weet dat iemand van die leeftijd geen kans meer heeft op werk? Op die manier kunnen ze haar in plaats van een bijstandsuitkering een RWW-uitkering geven. Dat is nog net iets minder dan de bijstand. Wie wil het dan nog over kerstpakketten hebben?'

Overnemen

Sieth vindt dat de strijd van bijstandsvrouwen moet worden gesteund en overgenomen. 'Wat de zwarten in Zuid-Afrika doen moeten wij hier ook doen. Wie tegen de apartheid is, noemt zich zwart. Wie bijstandsvrouwen wil steunen, moet aan hun kant gaan staan en de politieke strijd meevoeren.' zegt Sieth. Daarom heeft zij contacten gelegd met allerlei officiële instanties met de vraag of zij ook bereid zijn die politieke druk uit te oefenen. Zij wil een kerstpakket in de vorm van solidariteit. 'Daarmee zijn bijstandsvrouwen beter geholpen dan met lekkernijen in een doos, ook al heeft iedereen het recht zo'n traditie tot aan de wederkomst vol te houden.'

Ze heeft kerkvrouwen in contact gebracht met bijstandsvrouwen. 'Dat is een belangrijke beweging. De ene groep weet niets van de positie van de andere. Je kunt proberen te rammelen aan de wortels van de christelijke partijen. Veel heil verwacht ik er niet van zolang scheiden in onze samenleving nog een verfoeilijke zaak is. Gescheiden vrouwen lopen de kerk uit. Ze voelen zich in de steek gelaten. Ik vraag me af hoe kerk en christelijke partijen zo arrogant kunnen zijn als ze er geen oog voor hebben wat er met hun vrouwen gebeurt. Ze laten bijstandsvrouwen gewoon stikken.'

Machteloos

Sieth voelt zich machteloos. 'Bijstandsvrouwen wijzen elke vorm van hulp streng af. Ze willen niets krijgen. Dat is logisch. Ze hebben rechten. We moeten hun eisen politiek maken. Ik kan niet meer dan instellingen en groepen oproepen solidair te zijn met die eisen. Dan houden mijn mogelijkheden op. Ik kan alleen de voorwaarden scheppen. Die beperking geeft je een gevoel van machteloosheid. Ik hoop dat er nu een discussie kan komen tussen de

liefdadigheidsinstellingen over hun vorm van hulp. Het is nu toch wel bekend dat de armoede in de wereld er is, omdat wij de boel niet goed verdelen.'

Waarom doe je iets met theologie? (1983)

Sieth Delhaas

Interview 'Vrouwenradio' - 's-Hertogenbosch, 30 december 1983

Theologie vind ik een erg geleerd woord. Het betekent de wetenschap over God.

Daarmee wordt de christelijke God bedoeld. Omdat ik opgevoed ben in het christelijk geloof heb ik een zekere band gekregen met dit geloof. Dat is niet altijd even glad verlopen. Ik vond de kerk van jongsaf erg benauwend.

Ik heb een Gereformeerde achtergrond.

Ik heb als kind ook veel angsten gekend over God, zonde, de dood en straf.

Dat hoorde niet alleen bij wat je in de kerk, op zondagschool en thuis te horen kreeg, Het paste ook bij dat tijdsbeeld. Dat stond toch ook buiten de kerkelijke traditie in een kader van: beloond worden voor het goede en gestraft worden voor het kwaad.

Toen ik ouder werd, heb ik mijzelf van allerlei ballast verlost. Ben ik zelfstandiger gaan geloven en is het geloof in 'God'- die naam zet ik wel tussen aanhalingstekens - meer voor me gaan betekenen. Het geeft zin en richting aan mijn leven.

Ik ben altijd heel actief in de kerk geweest op allerlei terrein, maar langzamerhand - dat is toch wel zo'n twintig jaar gaande - begon ik met allerlei bestaande meningen in de kerk, maar ook in de maatschappij te botsen. Ik was en ben, wat men noemt, te links.

In 1978 ben ik met een theologische opleiding begonnen. Niet universitair, maar op Hbo-niveau, omdat ik de oude talen Grieks en Hebreeuws mis en ik dus de bijbel niet in de grondtalen kan lezen.

Me verdiepen in die stof, de opbouw van het oude en nieuwe testament, het ontstaan ervan, leren hoe de diverse kerkelijke, rooms-katholieke en reformatorische dogma's - leerstukken - ontstonden, de ethiek - het verantwoord handelen - vanuit het christendom, psychologie, de bestudering van de wereldgodsdiensten en de vele sekten en tenslotte het bezig zijn met kerkgeschiedenis, heeft mijn inzicht verdiept.

Mijn manier van geloven heeft dit wel veranderd. Maar mijn geloof is er zelfstandiger en voor mij toch waardevoller door geworden. Ik voel me nu ook meer voor mezelf verantwoordelijk. Ik beslis hoe ik geloof en niet één of andere kerk, dominee of ouderling.

Het is natuurlijk wel de vraag of mijn geloof nog valt onder een of ander kerkgenootschap.

Hoewel mijn eerste verlangen om theologie te gaan studeren werd ingegeven vanuit een noodzaak om me in mijn journalistieke werk ergens in te specialiseren, ben ik enkele maanden voordat ik die studie begon, heel actief aan de gang gegaan met feministische theologie.

Het zoeken van de plaats van de vrouw in christendom en kerk en in de samenleving, die bij onze cultuur hoort. Die twee: feminisme en christendom hoorden voor mij al heel snel bij elkaar en daarmee ben ik nog heel intensief bezig.

Er moet voor vrouwen nog zo veel duidelijk worden gemaakt, uitgedroefd en terrein bevochten worden dat er nog ontzettend veel tijd en werk aan besteed moet worden. Theologie bedrijven heeft voor mij echt iets met mijn totale bestaan te maken. Gewoon hoe ik elke dag in mijn gezin, in mijn werk met vrouwen, kortom op allerlei terrein bezig ben. Ik probeer in mijn werk met vrouwengroepen, die ik sinds kort bij mij thuis organiseer, een stuk bewustwording op gang te brengen vanuit het verleden en te komen tot activering in het heden.

In mijn publikaties probeer ik zaken aan het daglicht te brengen, die grondig verkeerd liggen en die veranderd moeten worden, vooral uitgaande van de positie van de vrouw.

Ik maak bij voorkeur gebruik van voorbeelden uit de geschiedenis en hoe weinig er in feite veranderd is en wat we zelf móéten doen.

Waarom moet je daar een God bij halen?

Ja, ik ben met een god-figuur opgevoed. Dat krijg je er zo maar niet uit. Ik voel voor mezelf ook niet onmiddellijk behoefte die god-gedachte af te zweren. Wel heb ik het woord God altijd onaangenaam gevonden. Het is een hard woord: het doet aan vloeken denken en ik kan me er niets vriendelijks bij denken. Ik heb tot voor kort altijd tot Jezus gebeden, omdat God toch wat te ver van me afstond. Door mijn eigen nadenken over deze dingen, mijn studie en gesprekken met anderen, verandert dat beeld.

Ik heb absoluut geen behoefte om plotseling een moedergodin op het toneel te voeren. Dat maakt in feite niets uit.

Voor mij is belangrijk dat ik, komend vanuit die christelijke opvoeding en komend tot zelfstandig geloven, in mijn eigen leven de nabijheid ervaar van de Andr. Ik zet dat met een hoofdletter, Ik herken wat ik in de bijbelse verhalen als bevrijdend zie. Afgezien natuurlijk van de cultuurgebonden misstanden waaraan het Oude Testament mank gaat. Vooral als je de positie van de vrouw bekijkt.

Ik weet voor mezelf ook nu nog niet hoeveel daarvan op den duur overblijft. Mijn ontwikkeling is nog steeds gaande. Dat moet ook.

Wat voor mij een duidelijk houvast is, is de figuur van Jezus in het Nieuwe Testament. Ik vind het verbazingwekkend en ontroerend dat zelfs zulke cultuurgebonden mensen als de evangelisten zo getroffen zijn door zijn manier van leven, dat ze niets negatiefs over hem weten te berichten. Dat betekent dus, dat zij, toen die verhalen - soms tientallen jaren later - werden opgeschreven, het nog vanzelfsprekend vonden, dat hij zo tegendraads is bezig geweest, zo tegen de bestaande orde in, zo genezend voor mensen, ook voor vrouwen; en dat hij - en dat was bijzonder in die tijd - het ook voor de onderdrukten, de meest miserabelen heeft opgenomen.

Daarom wil ik deze mens als voorbeeld nemen. Ik denk, dat hij geleefd heeft op een manier zoals de Scheppende - of hoe je hem of haar maar wilt noemen - de mens zou bedoeld hebben. Daarom wil ik op die manier ook proberen bevrijdend voor mensen en de schepping bezig te zijn. Dus theologie is voor mij geen vak of een wetenschap, maar dit gewone leven.